

A PiS, a Fidesz és a Smer-SD 2022-es és 2023-as populista kampányai

nemzetközi tanulmányok szak

alapképzés

harmadév

Absztrakt

A tanulmány a 2022-es magyar Fidesz-KDNP szövetség, illetve a 2023-as szlovák Smer-SD és lengyel PiS országgyűlési választási kampányait hasonlítja össze. Habár ezen országok számos szempontból kifejezetten hasonlóak (fejlettség, geopolitikai helyzet, történelem stb.), illetőleg a három párt a jó viszonyon túl komoly hasonlóságot mutat politikai szempontból is (konzervatív értékrend, euroszkepticizmus, migrációellenesség stb.), három különböző választási eredmény született. A tanulmány egy komparatív analízis keretében a szereplők által használt politikai szlogeneket, paneleket, kampánytechnikákat és -eszközöket hasonlítja össze, illetve arra keresi a választ, hogy az a fajta kampányolás, ami Magyarországon alkotmányozó többséghez, illetve Szlovákiában szűk többségű kormánykoalícióra tudta juttatni a jelenleg regnáló kormánypártokat, Lengyelországban miért nem tudott hasonló sikert hozni a tavaly ellenzékbe vonult PiS-nek.

A tanulmány első része kontextuális jellegű, azaz bemutatásra kerülnek olyan faktorok, amelyek a kampányok ilyen módon történő alakulásában döntő szerepet játszottak. Ilyen az adott ország államberendezkedése és választási rendszere, illetve az előzőleg regnáló és fontosabb ellenzéki pártjok. A második rész már az egyes kampányokat vizsgálja, azaz milyen a Fidesz, a PiS és a Smer EU-hoz való viszonya és arról való kommunikációja, hogyan volt keretezve Ukrajna és a migráció kérdése, a „haza”, fogalmának kisajátítása, a „külföldről fizetett ellenzék” mítosza, illetve egyéb saját szlogenek és témák. A konklúzió szerint, habár a kampányok valóban szokatlanul hasonlóak voltak, a társadalmi oldal felől volt sorsdöntő a sikeresség. Ilyen volt a bizonyos szakpolitikákra való nyitottság, a kommunikációs gépezet hatékonysága, az ellenzék kormányzóképeségi hitelességének erodálása stb., ami elsősorban a nyertes pártok kormányzásának hosszára vezethető vissza.

A tanulmány egyaránt használ primer, szekunder és tercier forrásokat, angol, lengyel, magyar és szlovák nyelvű irodalmat, illetőleg a módszertanban kvantitatív és kvalitatív adatok is elemzésre kerülnek.

kulcsszavak: populizmus, kampány, politikai kommunikáció, euroszkepticizmus, antimigráció, Fidesz, PiS, Smer, V4

Tartalom

1. Bevezetés	3
2. A populizmus és a populista kampányok	6
3. A kontextus	12
3.1 Államberendezkedések	12
3.2. Előzőleg regnáló pártok.....	15
3.3. Fontosabb ellenzéki pártok.....	17
3.4 Választási rendszerek	20
3.5. A választási eredmények.....	22
4. A kampány	26
4.1 Média és internet	27
4.2. Az EU-hoz való viszony	30
4.3 Ukrajna és Oroszország	32
4.4. Migráció.....	34
4.5 Szociális kérdések.....	36
4.6. A “haza”, mint fogalom	37
4.7. Az ellenzék és külföld	38
5. Konklúzió	40
6. Függelék	43
7. Bibliográfia	47

1. Bevezetés

„Becsaptak bennünket. Ideje, hogy fellázadjunk. Ideje, hogy helyreállítsuk az európai emberek önérzetét és az európai emberek önbecsülését. Nem vagyunk egyedül. A lengyeleket ugyan elsodorta a Soros-féle baloldal szökőárja, de a szlovákok lábra kaptak, a csehek ébrednek, az osztrákok készülődnek, az olaszok lassan irányba állnak, a hollandok már talpon, és felláztak az amerikaiak is. Sorsfordító év lesz az idei. Az év elején még egyedül voltunk, az év végére pedig mi leszünk a többség a nyugati világban. Nagy esélyek nyílnak meg előttünk. Szuverenista fordulat előtt állunk Amerikában és Európában. Európában és Amerikában is helyreállhat a normális élet, s megnyithatjuk a nyugati nemzetek új, nagy korszakát, amelyben mindenki megtalálhatja a maga számítását” (Orbán Viktor, 2024). Orbán Viktor magyar miniszterelnök március idusán elhangzott beszéde kiváló látletele annak a tendenciának, mely szerint egyre inkább jelennek meg a Fidesz, illetve Orbán politikájához hasonló szereplők mind az európai, mind a világpolitikában.

Az utóbbi években a populizmus folyamatosan meghatározó komponense volt a mindennapi közéleti diskurzusnak. Arról, hogy ez csupán egy politikai stratégia a sok közül, vagy pedig szélesebb társadalmi tendencia húzódik-e meg mögötte, már megoszlanak a vélemények, mindenesetre az kétségtelen, hogy a 2010-es évek közepétől kezdődő EU-s – különösképpen a kelet-európai (Ambroziak, 2022 et al.) – gazdasági prosperáció (Khesin, 2020), azaz az emberek által is érzékelt életszínvonal-emelkedés ellenére a világ számos pontján jelentek meg olyan kormányok, amelyek populista szólamokkal kerültek hatalomra, illetve maradtak hatalmon. Kutatások szerint az európaiak közel egyharmada támogatja jelenleg azokat a pártokat, amelyek populista, szélsőjobboldali vagy -baloldali retorikát alkalmaznak, ami az egész kontinensen az antiestablishment politika jelentős térnyerését jelzi. A tendencia pedig határozottan ijesztő: egy, a 31 ország több mint 100 politológusa által végzett átfogó elemzés kimutatta, hogy a legutóbbi parlamenti választásokon az európai választók rekordot jelentő 32%-a húzta be az establishment-ellenes politikai erőkre az X-et. Ez a szám jelentős növekedést jelent a 2000-es évek elején mért 20%-hoz, és az 1990-es évek elején mért mindössze 12%-hoz képest. (Henley, 2023)

A Fidesz, a PiS, illetve a Smer-SD mindhárman ezt a hullámot lovagolták meg az elmúlt két évtized során – retorikájuk, narratíváik pedig választásról választásra, ciklusról ciklusra egyre szélsőségesebb. Ezen pártok között számos párhuzam vonható: mind egy erős vezető köré szerveződnek, centralizáltak, hasonló szólamokkal, frázisokkal szerzik meg a tipikusan vidéki,

rosszabb gazdasági helyzetű állampolgárok szavazatait. A tanulmány arra keresi a választ, hogy azon politikai szlogenek, panelek, kampánytechnikák és -eszközök, amelyek Magyarországon alkotmányozó többséghez tudták juttatni Orbán Viktort, illetve Szlovákiában egy szűk többségű kormánykoalícióra élére Robert Fico-t, Lengyelországban miért nem tudtak hasonló sikert hozni a tavaly ellenzékbe vonult PiS-nek. Más szóval három hasonló párt három hasonló kampánya miért jutott más végeredményre. Ehhez azonban nem csak az egyes kampányok kerülnek mélyebb elemzésre, hanem azon politikai és szociokulturális „terek” is, amelyek lehetővé tették, hogy ezen pártok ilyen módon szárba szökkenhessenek.

A téma aktualitása miatt – tekintve, hogy a tárgy igen niche, illetve a két szláv országban a parlamenti választások alig több mint fél éve történtek – szakirodalom csak egészen minimális mennyiségben született az elmúlt hónapok során. A tanulmány ennek függvényében sok, nem szakirodalmi forrással is operál, úgymint cikkek, jogszabályok, beszédek stb., így beemelve a primer, szekunder, és tercier forrásokat. Ezek fő nyelve angol, azonban felhasználásra kerültek, lengyel, magyar és szlovák nyelvű irodalmak is. A dolgozatban az egyes államok a GDP, a lakosság, és a terület fejében a következő sorrendben kerülnek elemzésre: Lengyelország, Magyarország és végül Szlovákia.

A tanulmány a populizmus alapvető bemutatásával kezdődik. Górcső alá kerülnek a populizmus kezdeti évei, illetve a populizmus Európára fókuszáló kortárs trendjei. Ezt követően áttér a populizmus belső logikájának elemzésére, külön tekintettel a populizmus egyes ellenségképeire, ezen csoportok bemutatására, illetve a krízisek, azaz a lehetséges társadalmi törésvonalak kiaknázására. Említésre kerül, hogy ezen kríziseket a populisták hogyan váltják szavazatokra. A fejezet a három fő populizmustípus bemutatásával zárul, azaz milyen karakterisztikákról ismeretes a kulturális, a társadalmi-gazdasági, illetve az antiestablishment populizmus. A tanulmány középső etapja a kontextus bemutatása: elemzésre kerülnek az egyes országok államberendezkedési rendszerei, az azokban fellelhető intézmények jogkörei és általánosságban vett jelentőségei, az előzőleg hatalmon lévő, illetve fontosabb ellenzéki pártok, a választási rendszerek, a választások eredményei. A tanulmány harmadik, egyben utolsó nagyobb volumenű részében már a kampányok kerülnek összehasonlításra, külön figyelmet szentelvén a tárgyalt pártok médiához való viszonyára. Ezt követően megfigyelés alá kerülnek a legprominensebb kampánytémák, úgymint az EU-s politika és az arról szóló narratíva, Ukrajna kérdése, a migráció, a haza és a nemzet fogalmainak használata, az külföldi érdekeket szolgáló ellenzék frázisa, illetőleg egyes sajátos témák. Az tanulmány egy rövid összefoglalással zárul, ahol az olvasó kap egy tömör és átfogó szinopszist az olvasottakról.

A tanulmány során az olvasó találkozni fog felső indexekkel. Ezek olyan gondolatmeneteket takarnak, melyek a terjedelmi határok miatt nem kerülhettek be a törzsszövegbe. Ezen adalékok, a hatodik, úgynevezett „Függelékek” című fejezetben kerültek összegzésre.

2. A populizmus és a populista kampányok

A populizmus abszolút kezdetét nehéz lenne pontosan meghatározni. Az egyik sokat emlegetett példa az 1880-as években az Egyesült Államokban fogant Farmerek Szövetsége (Farmers' Alliance). A szervezet két korábbi, egy fehér, illetve egy fekete farmerekből álló szakszervezetből verbuválódott annak érdekében, hogy érdeket érvényesítsen a földeket birtokló felsőbb osztályok, azaz az elit ellen. A szervezetből létrejött a Néppárt (People's Party), másik nevén a Populista Párt (Populist Party). (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 1998) Habár a főként agrárreformokban gondolkodó Populisták gyakorlatilag teljesen leépültek a 20. század elejére, a populizmus legfontosabb alaptételei tovább tudtak élni a politikában:

- Az elit, mint megdöntendő akadály.
- A „mi” versus „ők” narratíva.
- Rendkívül drámai, érzelemdús retorika, amely a néphangulatot hivatott felkorbácsolni. (Chafe, n.d.)

Európában a világválságot követően a 2010-es években kezdtek komolyabb számban terjedni a populista frázisok. Donald Trump 2016-os megválasztását rengetegen komoly aggodalommal követték, mondván, hasonló tendenciák kezdődhetnek el Európában is az elnökváltást követően. Az akkori német pénzügyminiszter, Wolfgang Schäuble, akit ekkoriban Németország második legerősebb embereként tartottak számon (Troianovski & Walker, 2014), úgy fogalmazott: *„A demagóg populizmus nem csak Amerikában probléma. [...] A nyugati világban máshol is ijesztő állapotban van a politikai diskurzus.”* Hasonló véleményen volt a Bundestag alelnöke is, Hans-Peter Friedrich, aki szerint, ha az emberek nem kapnak válaszokat a nagy pártoktól az őket érintő problémákra, akkor a populistákhoz fognak fordulni (Reuters, 2016). Így is történt: 2024 elejére a német jobboldali populista pártot, az AfD-ét már 22% százalékra mérték a közvéleménykutatók, amivel nem csupán a kancellárt adó, balközép SPD-ét sikerült megelőzniük, de a vezető CDU/CSU pártcsaláddal szemben is szűk 10%-ra csökkent a hátrányuk, ezzel Németország második legnépszerűbb pártjává válva (Coi, 2023).

A tendencia egész Európában jól kivehető. Az amerikai Pew Research Center egyik kutatásában azt vizsgálta, hogy 2002 és 2022 között az EU-tagországok legnagyobb populista pártjai aggregált értelemben mekkora népszerűséget tudtak szert tenni (Silver 2023). A tárgyalt időszak végére Olaszországban tízből négy szavazó a három legnagyobb jobboldali populista párt, azaz a Liga, a Forza Italia vagy az Olaszország Fivéreire húzta volna be az X-et – egyébként utóbbi

adja az ország jelenleg miniszterelnökét, Georgia Meloni-t is. Spanyolországban 2015. és 2019. között 25%-ra emelkedett a törvényhozó testületben a populisták aránya, amelyekből – főként migrációellenes szövegekre építkezve – a Vox tudott leginkább profitálni. Franciaországban a Nemzeti Tömörülés (2018-ig Nemzeti Front) szintén hatalmas népszerűségnek örvend: 2022-ben Marine Le Pen – átvéve a vezetést apjától és a párt korábbi vezetőjétől, Jean-Marie Le Pen-től – vált a másik legesélyesebb elnökjelöltté Emmanuel Macron mellett. Mitöbb, a mérések szerint 2023. végére már a Nemzeti Tömörülést támogatta a legtöbb francia választópolgár (Cokelaere, 2024a). Hollandiában Geert Wilders húzta be a legtöbb szavazatot a 2023-as parlamentáris választások során, ahol a Szabadságpárt a szavazatok 23,5 százalékát tudta megszerezni, ezzel közel nyolc százalékot ráverve a másodikként befutó Munkáspárt–Baloldali Zöldek koalícióra – ezzel szemben mind a négy, addig koalícióban kormányzó pártnak csökkent a szavazótábora. Wilders az eredményt követően a következőképpen nyilatkozott: *„A választók nyilatkoztak, mindannyiunknak elege van!”*. Hasonló tendenciák voltak megfigyelhetőek még Belgiumban, Görögországban, Svédországban és az Egyesült Királyságban. A magyar Fidesz, a szlovák Smer-SD és a lengyel PiS szintén rengeteget erősödtek az elmúlt években, és habár utóbbi ellenzékbe került a 2023-as választások során, továbbra is ők rendelkeznek a legtöbb képviselővel mind a Szejmben, mind a Szenátusban, illetőleg rájuk szavaztak a legtöbbben a 2024-es helyhatósági választásokon is (Reuters, 2024).

Mégis mi az a modern populizmus, és hogyan tudtak a populizmussal operáló politikai szereplők ennyire népszerűvé válni a választók körében?

A Tony Blair Institute for Global Change kutatói szerint, habár a populizmus nem határolható be egzakt szociális vagy gazdasági doktrínák által, rendelkezik bizonyos általános állításokkal és egyfajta belső logikával – ezen faktorokat két fő csoportba lehet beosztani. (Kyle & Gultchin, 2018)

Az első a „mi” versus „ők” (angolul *„insiders vs. outsiders”*) avagy az emberek és az elit szembeállítás. A populisták narratíva azon személyeket, vagy akár teljes csoportokat ebbe behelyezni az elnyomói szerepbe, akik nem csupán nem tartoznak a morálisan tiszta, keményen dolgozó hétköznapi emberek közé, de sokszor különböző privilégiumokban is részesülnek – ezt jól példázza, hogy a populisták olykor nem csak az úgynevezett elit ellen skandálnak, hanem marginalizált csoportok, például a bevándorlók ellen is. Ezen narratívát jellemzően nem szakpolitikák, hanem irányelvek adják, amelyek kifejezetten a „józan ész” alapulnak, azaz a

hétköznapi emberek számára evidens „józan ész” nincs képviselve a hatalmon lévő *establishment*, magyarul intézményesült elit által, mely a status quo-t hivatott fenntartani. (Kyle & Gultchin, 2018) Éppen ezért az ellentét-narratíva elültetése során a populisták igyekeznek önmagukat a nép megtestesüléseként felmutatni – jó példa erre Orbán Viktor 2002-es választások elvesztését követő beszéde, ahol úgy fogalmazott: *„Mi, akik itt vagyunk a téren, nem leszünk ellenzékben, mert a haza nem lehet ellenzékben, mert a haza akkor is van, ha idegen befolyás alá kerül, török és tatár dúlja, vagy ha nem a miénk a kormányzás lehetősége”* (Index, 2009). Ahogy a populista pártok magukat, úgy a kívülállókat, azaz az ellenségképüket is maguk teremtik meg, definiálják azokat. Ez egyrészt lehet a korábban említett elit, úgymint a gazdasági, politikai és kulturális – például üzletemberek, vezető politikusok, akadémikusok vagy akár teljes egyetemek – elit, illetve az olyan nem kifejezetten elit közeli csoportok is, amelyek, habár nem rendelkeznek individuális szinten döntéshozói hatalommal vagy komoly befolyással a hagyományos elitekkel szemben, mégis be lehet őket helyezni a „kívülállók” narratívába. Ilyen csoportok lehetnek:

- A menekültek és migránsok, mint nemzetbiztonsági kockázatok – a két csoport sokszor össze is van mosva egymással (György, 2015).
- Az újságírók és a *mainstream* média diszkreditálása, *fake news* orgánumnak bélyegzése (Egelhofer et al., 2022).
- Etnikai, vallási és szexuális kisebbségek – illetőleg ezen kisebbségek védelmére kelő civil szervezetek – targetálása, mint akik nem csak nem tartoznak a nemzethez, de a megszokott kultúrát és értékeket megkérdőjelezzik (Elek et al., 2023).

Ezen csoportok a társadalom egészéből való exkludálása kiváló láttelepe a populizmusból eredő antipluralizmusnak. Jó példa erre Donald Trump egyik 2023. őszén elhangzott kampánybeszéde: *„Fogadjuk Önöknek, hogy kiirtjuk a kommunistákat, a marxistákat, a fasisztákat és a radikális baloldali gengsztereket, akik kártevőként élősködnek országunk határain belül - akik hazudnak, lopnak és csalnak a választásokon, és bármit megtesznek; bármit megtesznek, akár legálisan, akár illegálisan, hogy elpusztítsák Amerikát, és hogy elpusztítsák az amerikai álmot.”* (Cassidy, 2023) Eme retorikai elem az egyik központi eszköz a választók meggyőzésére, hiszen dühöt és ellenérzéseket vált ki, amely a szakirodalom szerint erősebb húzóerő mint a higgadt, racionális szavazás (Wagner, 2015). A dühöt kiváltó okot nem a populisták generálják, hanem meglévő társadalmi problémákat – vagy legalábbis azok nukleuszát – nagyítják fel oly módon, hogy közben minél inkább leegyszerűsítik az adott ügyet – más szóval nem igaz az a mítosz, miszerint alapvetően nem létező „álproblémák” kerülnek legyártásra. Természetesen a populisták azon ügyeket igyekeznek kihasználni, melyek mögött

erős társadalmi többséget látnak. Ahogy Churchill egykor mondta: „*Soha ne hagyj egy jó válságot kárba veszni.*”

Benjamin Moffitt, az Ausztrál Katolikus Egyetem kutatója szerint a következő hat lépésben történik ezen krízisek szavazatokra váltása:

1. Az adott krízis azonosítása.
2. A krízis magasabb szintre emelése annak szélesebb keretrendszerbe való ültetésével, illetve az időbeli dimenzió beemelésével.
3. Az emberek és a krízis okozóinak szembeállítása.
4. A média felhasználása a krízis menedzselésével kapcsolatos teljesítmény bemutatására.
5. Egyszerű, könnyen átlátható megoldások adása erős vezetői képességekkel vegyítve.
6. A krízisről való diskurzus fenntartása, propagálása (Moffitt, 2014).

Ahogy azt később látjuk majd, a három tárgyalt párt kampányaiban adott témáknál ezen pontok mind fel fognak merülni.

A TBI kutatói által meghatározott karakterisztikák másik fő csoportja – a „*mi*” versus „*ők*” nexus mellett – a frázis, miszerint mindenféleképpen utat kell törni az emberek akarátának, semmi nem nyomhatja el azt (Kyle & Gultchin, 2018). A krízis kiváló alapot szolgáltat arra, hogy a probléma megoldása érdekében a populisták diszkreditálni tudják a hagyományos demokratikus mechanizmusokat, intézményeket. Többek között ezen intézményeket állítják be a hiba okozóiként, ezzel jusztfikálva a fékek és ellensúlyok megkerülését, tovább szilárdítva hatalmukat. Ez sokszor jogállamisági-válságba tud torkollni, ahogy azt a Fidesz és a PiS ellen elindított hetes cikkelyes eljárás is jól szemléltette: az Európai Parlament képviselői azért szavazták meg 2018-ban az állásfoglalást a két tagállam ellen, mivel Magyarországon többek között „az igazságszolgáltatás függetlensége, a szólásszabadság, a korrupció, a kisebbségek jogai, valamint a bevándorlók és menekültek kezelése” (Európai Parlament, n.d.), míg a Lengyelország esetében „a hatalmi ágak szétválasztása, az igazságszolgáltatás és az alapjogok helyzete is” aggodalomra adtak okot (Európai Parlament, n.d.-a). Hasonló intézményi erodációt lehetett megfigyelni Szlovákiában is, ahol a Robert Fico mögött álló törvényhozói többség 2024. februárjában megszavazta azt az igazságügyi reformot, melynek keretein belül a szlovák büntető törvénykönyvet módosításra került, ezzel számos politikus ellen folyamatban lévő nyomozást leállítottak; illetve megszüntették az úgynevezett különleges ügyészséget, az ÚSP-ét. A korrupciós ügyeket és súlyos bűncselekményeket vizsgáló szervezetet azért állították le a kormánypártok, mert állításuk szerint politikai befolyásolás alatt volt, és azzal a céllal jött létre, hogy a Smer-Hlas-SNS koalíciót ellehetetlenítse (MTI-Népszava, 2024). A három ország példái

jól világítják meg azt a rendszerszintű tendenciát, miszerint a populizmus sokszor jár kifejezetten antidemokratikus konzekvenciákkal, amikor megkérdőjelezi a liberális intézményrendszereket (Riedel, 2017), így téve eleget „a nép akaratának”.

Ehhez azonban feltétlen szükséges az emberekkel való közvetlen kapcsolat kiépítése (Kyle & Gultchin, 2018). Amíg a igyekeznek elkerülni a szavazók és politika közötti kapcsolat hagyományos mediátorait, például a médiát, civil-szervezeteket, pártokat stb., addig direkt kommunikációt igyekeznek kiépíteni: kiváló példa erre Orbán Viktor péntek reggeli interjúja a Kossuth Rádióban (MédiaKlikk, n.d.), a PiS legprominensebb politikusaival készült riportok a wScieci hetilapban (WSieci, 2016), vagy éppen a közösségi média, ahol a választók közvetlenül tudják elolvasni, meghallgatni a politikusok napi gondolatait. Ezen médiumokon keresztül lehet elérni a leghűségesebb támogatókat, azaz a magyszavazókat, jelen esetben az idősebb, nem (Republikon, 2018) nagyvárosi rétegeket; továbbá így elkerülhetőek a kormánykritikusabb újságírókkal való érintkezések. A médiával kapcsolatos másik fontos faktora az úgy nevezett „fake news” frázis. A magyarul hamis híresztelés vádja két okból is kiváló politikai stratégia: egyrészt a rágalmozó jellemzően nem szenved különösebb kárt a „fake news-ozással”, míg a rágalmozottban – jelen esetben újságírók, civilek, más politikusok – kevésbé fog megbízni a közönség. Más szóval az ilyen fajta attitűd következményeképpen nem csak az adott hírt, kérdést diszkreditálják (pl. a magyar kormánypárti oldalról is rendkívül gyakran így utasítják vissza a válaszadást (Márk, 2022), hanem a teljes újságot, NGO-t stb., sőt, adott esetben ez a teljes médiához való szkepticizmust növeli (Egelhofer et al. 2022b) – ezt kiválóan példázza, hogy Lengyelország, Magyarország és Szlovákia is egyaránt az EU-s tagországok leggyengébb harmadában van mind az írott, mind a televíziós, mind a rádiós sajtóba vetett bizalmat illetően (Strömbäck, 2021).

Az imént felsorolt karakterisztikák természetesen nem tudják maradéktalanul lefedni a populisták pártok, politikusok széles spektrumát. Azonban – ahogy azt később is láthatjuk – a Fidesz, a PiS és a Smer között fellelhető párhuzamok között a fenti fokmérők közül talán a leginkább kiemelhetőbbek. A további elemzéshez azonban még egy aspektust mindenféleképpen be kell hozni: milyen típusú populizmus mentén működnek ezen szereplők, azaz az elitet, a „kívülállókat” milyen logika mentén titulálják a hétköznapi emberek elnyomóinak. (Kyle & Gultchin, 2018)

- A kulturális populizmus, elsősorban a rasszra, etnicitásra, vallásra és identitásra helyezi a hangsúlyt. A narratíva szerint csak bizonyos emberek teljeskörű tagjai a

társadalomnak, így ellenségként kezelve bizonyos kisebbségeket, újonnan érkezőket, akik veszélyt jelentenének a nemzet addigi kultúrájára, adott esetben egységére. Ezen csoportokat kiegészítheti a klasszikus elitellenség is, amikor a kulturális populisták az elitet – például mainstream nagypártokat, vagy Európában az EU-t – hibáztatják annak kozmopolita mivoltáért, amely végsősoron felelős a krízis kialakulásáért. Az antimigrációs szövegeket a bűnözés elleni frázisok is kiegészíthetik (sokszor utóbbit az előbbiből vezetik le), amely megoldása érdekében, illetve a rend és fegyelem (angolul *law-and-order*) nevében, a hatalom keményebben lép fel az erőszak monopóliumával.

- A társadalmi-gazdasági populizmus alapvetően a társadalmi osztályok között húzódó ellentétekre próbál építeni, vagyis nem szakpolitika jellegű diskurzust visz. A „mi” versus „ők” klasszikus példája, hiszen a dolgozó kisembereket képviseli az elit olyan tagjaival szemben, mint a multinacionális cégek, a nagytőkések, a meggazdagodott politikai elit, vagy éppen olyan nemzetközi szervezetek, amelyek a kapitalista rendszer szerves részét képezik – éppen ezért a kulturális populizmussal ellentétben az etnicitást illetően a társadalmi-gazdasági populizmus inkább inkluzív mintsem exkluzív jellegű, hiszen a marginalizált csoportok is a gazdasági elit által elnyomott kisembert jelenthetik.
- A rendszerellenes, ismertebb nevén antiestablishment populizmus az előzőleg tárgyalt két populizmussal ellentétben nem etnikai (például az elit túlságosan nyitott a migrációs politikája ellen irányuló küzdelem) vagy társadalmi (például a nagytőkések vagy külföldi érdekcsoportok elleni osztályharc) ellentétre helyezi a hangsúlyt, hanem magát az elitet teszi meg ellenségének, ezzel megkérdőjelezve a társadalom szociális, gazdasági és politikai konvencióit. Mivel a fókusz nem valamilyen konkrét ügyön vagy krízisen van, az antiestablishment populizmus adott esetben kevésbé megosztó, hiszen nem titulálja a társadalom bizonyos csoportjait kívülállóknak. Érdekesség, hogy a populizmusok ezen fajtája sokszor – legalábbis kezdetben – a gazdasági liberalizmust propagálja, a korrupciós skandalumokra hivatkozva (Weyland, 1999).

3. A kontextus

Annak érdekében, hogy megfelelően tudjuk egy komparatív keretrendszerbe helyezni, illetve értékelni az egyes kampányokat, mindenféleképpen szükséges kontextualizálni őket. Habár a három taglalt ország számos szempontból hasonló – legyen szó az elhelyezkedésről, a közös történelemről, hasonló kultúráról, a geopolitikai pozícióról (pl. EU-, NATO, OECD-tagság), demográfiáról stb. – az egyes kampányokon túl természetesen rengeteg különbség is fellelhető. A dolgozat első felét képező kontextualizáció ezért a mélyebb társadalmi eltéréseket nem elemzi, hanem olyan alapvető elemeket vizsgál, amelyek nagy hatással voltak a végső kampányok, és ezáltal választási eredmények alakulására.

3.1 Államberendezkedések

Lengyelország, Szlovákia és Magyarország parlamentáris demokráciák, azonban míg utóbbiban a parlament választja a köztársasági elnököt, addig előző kettőben erre a posztra külön időpontban, egy direkt választás keretében szavazhatnak a lengyel és szlovák állampolgárok. Mivel a tanulmány az országgyűlési választásokra fókuszál, az elnöki, illetve helyhatósági kampányok nem kerülnek elemzésre. Az alábbi fejezetben elsősorban a törvényhozási testületek, illetőleg azok jogkörei kerülnek górcső alá.

A Harmadik Lengyel Köztársaságot, vagyis a modern lengyel államberendezkedést az 1997-es lengyel alkotmány fektette le. Ebben kimondták, hogy Lengyelország – Szlovákiához és Magyarországhoz hasonlóan – egy unitárius parlamenti köztársaság, ahol a központi, demokratikusan választott kormányzat a legfelsőbb hatalom. Az alkotmány klasszikus módon különbözteti meg a három hatalmi ágat, azaz a törvényhozó, a végrehajtó, illetve a igazságszolgáltatói hatalmat. A lengyel törvényhozó hatalom kétkamarás, alsó- és felsőházból áll, e két kamara egyszerre rendelkezik a jogalkotás kiváltságával, igaz, utóbbi lényegesen kisebb hatáskörrel. Előbbi a 460 képviselőt számláló Szejm, amelyet négy évente választanak egy általános választás keretében. A felsőház, azaz a 100 fős Szenátus felel a jogalkotás ellenőrzéséért, vagyis a szenátorok vizsgálják meg a Szejm által benyújtott törvényjavaslatokat egy 30 napos időkereten belül (ez veszélyhelyzetben lecsökkenhet 14 napra), illetve elfogadhatják, elutasíthatják, valamint ki is egészíthetik azokat. Ennek köszönhetően a lengyel parlament számottevően aszimmetrikus, mivel a Szejm erősebb jogkörökkel van felruházva,

mint a Szenátus: ilyen például a törvényjavaslatok unilaterális vétőzásának lehetősége, a kormány és a legfelsőbb bírák kinevezése, a költségvetési viták lebonyolítása (ZPE, n.d.) stb. A Szejmet nagyobb presztízs is övezi, mivel míg ő dominál a törvényhozásban és a kormányzat ellenőrzésben, addig a Szenátus inkább speciális vizsgálati funkciókat lát el (Senat Rzeczypospolitej Polskiej, 1997).

A 2019-es választások során az ellenzék 51 szenátort tudott a Szenátusba küldeni, ezzel szűk többséget szerezve. A Szejmben ismét a 2015-től kormányon lévő PiS – a maga 235 képviselőjével – nyerte el a mandátumok majoritását. Habár a Szenátus kisebb szerepének köszönhetően ez nem jelentett hatalmas diadalt az ellenzék számára, így is számos aspektusból fontos mérföldkő volt a 2023-as győzelemben. A három fő ellenzéki párt – a PO, a SLD és a PSL – egy informális, PiS elleni szövetséget kötött, amelynek keretében szinte minden választókerületben csupán egy-egy jelöltet indítottak annak érdekében, hogy a többségi választási rendszer miatt ne osztódjanak meg a szavazatok az ellenzéki jelöltek között úgy, ahogy az történt 2015-ben is. Az ellenzéki pártok ettől függetlenül nem egységesítették a nézeteiket, és külön-külön folytatták az egyes kampányokat, azonban közösen ígérték meg a lengyel igazságszolgáltatás és demokratikus intézmények kollektív védelmét. Ezzel a stratégiával sikerült először visszavenni a Szejm, a Szenátus, illetve az elnöki pozíció hármásának valamelyikét a PiS-től 2015 óta először, illetve így az ellenzék le tudta lassítani a törvényhozást is – a PiS 2019 előtt gyakorlatilag 24 órán belül tudott törvényeket elfogadtatni, „átolni”, ami ezzel megváltozott (Stegmaier & Marcinkiewicz, 2019). Az ellenzék a Szenátusi győzelmen „felbuzdulva” hasonló taktikával vágott neki a 2023-as választásoknak. Mindenféleképpen hozzá kell tenni, hogy Lengyelországban az elnököt is közvetlenül választják. Mivel a Szejm és a Szenátus megválasztáshoz képest ez külön időpontban történik (legutóbb 2020-ban), így mélyebb elemzésre ebben a tanulmányban nem térünk ki.

A Harmadik Magyar Köztársaságot 1989-ben kiáltották ki, azonban a jelenleg hatályos alkotmány a 2012-ben életbe lépett Alaptörvény. Ahogy a lengyel példánál láthattuk, az Alaptörvény szintén elválasztja egymástól a három hatalmi ágat, ezzel fékeket és egyensúlyokat teremtve. Az állam működésében még fontos szerepet játszik a főleg ceremonális szereppel rendelkező köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság, az ombudsmanok, az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank, a Magyar Honvédség, a Magyar Ügyészség és az önkormányzatok (Kormányportál, n.d.). Magyarország legfőbb népképviselői szervét, az úgynevezett Országgyűlést képviselők alkotják, akiket az állampolgárok választanak meg négyévente. Feladataik közé tartozik az alkotmány elfogadása, a törvények megalkotása,

valamint a költségvetés megszavazása, illetőleg felelősek a kormány tevékenységének ellenőrzéséért is. A kormány programjának elfogadása és a miniszterelnök megválasztása is az Országgyűlés hatáskörébe tartozik, úgymint a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság tagjainak és elnökének, a Kúria elnökének, a legfőbb ügyésznek, az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek, valamint az Állami Számvevőszék elnökének kinevezése is. A parlament felel a legfontosabb nemzetközi szerződések jóváhagyásáért, az országos népszavazások kiírásáért, valamint rendkívüli és szükségállapot esetén az Országgyűlés hozza meg a szükséges döntéseket. (Kormányportál, n.d.) A magyar országgyűlési választások szerepe így hatalmas, hiszen rengeteg hatáskörrel van felruházva a nyertes a választások által. Azt a magyar közbeszédben elterjedt – elsősorban angolszász rendszerekre jellemző – mítoszt, miszerint a „győztes mindent visz” (HírTV, 2018), a választási rendszerek fejezetében árnyalni fogjuk, azonban az kétségtelen, hogy megfigyelhető egy komoly győztes kompenzáció. Többek között ennek, illetőleg az Orbán-kormányok által bevezetett, önkormányzati jogköröket és forrásokat leszűkítő intézkedéseknek (K. György, 2022) tudható be az országgyűlési kampányok vehemenciája is. Magyarországon a Fidesz-KNDP 2010-től a kétharmados felhatalmazásnak köszönhetően minősített többséggel kormányoz, az Országgyűlés az Alaptörvényt 2024. februárjában a bicskei gyermekotthon botrányának nyomán (Kaufmann, 2024) már 13. alkalommal módosította (Orbán, 2024).

A Szlovák Köztársaság 1993-ban nyerte el függetlenségét Csehszlovákia békés úton történő felbomlását követően. A szlovák országgyűlés 1992-ben fogadta el az alkotmányt, amely már akkor is erősen megosztó volt – a magyar és az ellenzéki, Ján Čarnogurský vezette Kereszténydemokrata képviselők nem támogatták.¹ Az előző két országhoz hasonlóan, Szlovákiában az alkotmány kimondja, hogy a végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök és a kormány képviseli, míg a törvényhozó hatalmat a szlovák parlament, a Szlovák Nemzeti Tanács gyakorolja (Törvénytár, 1992). A törvényhozó testület széles hatáskörrel felruházva, többoldalú szerepet játszik a kormányzati tevékenységek felügyeletében, a külkapcsolatok kezelésében és a lényeges állami szervek létrehozásában. A kormány ellen indítható bizalmatlansági indítvánnyal és az állami költségvetés végrehajtásának monitorozásával, az elnöki döntések bizonyos feltételek szerint történő semmissé tételével, valamint adott esetben az elnök eltávolításának jogával a Nemzeti Tanács biztosítja, hogy a végrehajtó hatalom a nemzet érdekei és alkotmányos elvek szerint működjön.

3.2. Előzőleg regnáló pártok

Lengyelországban és Magyarországon 2015, illetőleg 2010 óta van hatalmon a PiS és a Fidesz. Habár Szlovákiában Robert Fico már tíz évet szolgált az ország miniszterelnökeként, 2018-ban le kellett mondania a Kuciak-gyilkosság botránya okán, így vele, illetve pártjával a „4.3 Fontosabb ellenzéki pártok” fejezetben foglalkozunk.

A 2001-ben alapított Jog és Igazságosság, lengyel abbrevációjaként jobban ismert PiS (Prawo i Sprawiedliwość) egy jobboldali, nemzeti konzervatív párt. A PiS a lengyel rendszerváltásban ordas szerepet vállaló Szolidaritás szakszervezeti föderáció egyik utódpartja, amely a Kaczyński ikerpár vezetésével nem csupán az országgyűlési választásokat nyerte meg, de a 2010-ben elhunyt Lech Kaczyński-t is az elnöki székbe juttatta (Dempsey, 2006). Lech, immáron elnökként a 2006-ban lemondó Kazimierz Marcinkiewicz utódjaként nem mászt ki Lengyelország miniszterelnökének, mint ikertestvérét, Jarosław Kaczyński-t. A PiS 2015-ben került újra hatalomra, és 2023. őszéig, két cikluson át kormányzott. Anno, a választási győzelmet Kaczyński-ék a „Jó Változás” (lengyelül „*Dobra zmiana*”) frázisra feltűzött kampánya hozta el (Rebelya, 2020), melyben azt ígérték, hogy a nemzetközileg „térdre rogyott” Lengyelországot reformokkal és innovációkkal feltámasztják, és az előző kormánnyal ellentétben nem hódolnak be az Európai Uniónak (Mazur & Żure, 2017). A PiS olyan szociális jóléti programokat vezetett be, mint például az 500+, melynek keretein belül a kevésbé tehetősebb lengyel családok támogatás igényelhetek gyermekeik után (ESPN, 2018). A kritikusok szerint a „Jó Változás” irányvonallal Lengyelország rálépett az „orbanizáció” útjára azzal, hogy a magyar illiberális demokrácia modelljét kezdte el átvenni, ezzel is rontva kapcsolatait mind Németországgal, mind az EU-val. A PiS konzervatív hitvallásának – és az egyház fűződő rendkívül fontos kapcsolatának – megfelelően nyolc évig tartó regnálása során a tradicionális társadalmi értékrendet pártolta, anti-LMBTQ retorikát alkalmazott, sőt, közel teljes tilalmat vezetett be az abortuszra. Ezen pontoknak, illetőleg a rettentően megosztó igazságügyi reformoknak köszönhetően Varsó hamar összetűzésbe került az EU-val. Ezenkívül a PiS vezetői rendszeresen németellenes agendát vittek, például Németországtól háborús kártérítést követeltek a második világháború káraitra hivatkozva (Lepiarz, 2023), sőt, Donald Tusk-ot – volt lengyel miniszterelnököt és az akkori Európai Tanács elnökét – is túlzott németbarátsággal vádolták (Romaniec, 2023), mi több, a kampányban Oroszország ügynökének nyilvánították (lásd 5.6-os fejezet). A PiS kormányzása során ennek ellenére gazdaságilag kifejezetten jól teljesített az ország, az egy főre jutó GDP, a minimál bér, a lakások száma és számos más mutató

mind nőtt, miközben az inflációt a kormánynak 2021-ig sikerült végig öt százalék alatt tartania (Ptak, 2023).

A Fidesz, hivatalos nevén Fidesz - Magyar Polgári Szövetség, legjelentősebb politikai pártja, amely nemzeti-konzervatív és jobboldali populista ideológiával jellemezhető. 1988. március 30-án alakult Fiatal Demokraták Szövetsége néven, és az akkor regnáló marxista-leninista kormánnyal szemben álló balközép, liberális aktivista mozgalomként jelent meg. Idővel a Fidesz jelentős ideológiai változásokon ment keresztül, és az eredeti liberális tengelyről az 1998-as I. Orbán-kormány már egy konzervatívabb, nacionalistább álláspont felé mozdult el. Orbán Viktor vezetése alatt – aki a Fidesz fennállásának nagy részében a párt abszolút vezéralakja volt – a Fidesz meghatározó szerepet játszott a magyar politikában, különösen a 2010-es, 2014-es, 2018-as és 2022-es országos választásokon aratott elsőprő győzelmei után. Ezen választási sikerek tették lehetővé az Országgyűlésben a minősített, azaz kétharmados többség megszerzését, ami jelentős jogalkotási és alkotmánymódosításokat tett lehetővé. A párt nagyfokú ellenőrzése nem csupán a nemzeti törvényhozásra, hanem a helyi önkormányzatokban található képviselő-testületekre, vármegyei közgyűlésekre, valamint a budapesti Fővárosi Közgyűlésre is kiterjed. A Fidesz politikai agendája a nemzeti konzervativizmuson alapul, így a szociális és kulturális kérdésekben a jobboldali állásponttal rendelkezik, azonban a gazdaságpolitikája már lényegesen vegyesebb: egyszerre figyelhetőek meg gazdaságilag liberális és baloldali intervencionista elemek is. Ez olyan intézkedéseket foglal magába, mint a nyugdíjalapok államosítása, a bankokra és a multinacionális vállalatokra kivetett különadók, valamint a hazai tulajdonlás előmozdítása olyan kulcsfontosságú ágazatokban, mint a bankszektor. Hasonlóan unortodox megoldás az ársapkák bevezetése egyes termékekre (Magyarország Kormánya, n.d.) és az energiára (Magyarország Kormánya, 2023a), melyek célja az alacsony árak biztosítása a háztartások számára. A PiS-hez hasonlóan a Fidesz politikájának egyik központi eleme a családtámogatási rendszer (Magyarország Kormánya, 2023b), mely a születési ráta növelését hivatott elérni. Az unortodox gazdaságpolitikát fémjelzi az is, hogy az OEC szerint 2022-ben Magyarország rendelkezett a 13. legkomplexebb gazdasággal a világon (OEC, 2022). Így az elmúlt évek folyamán egyre nagyobb figyelem összpontosult a magyarországi gazdaság furcsaságaira, ellentmondásaira, mely a közbeszédben *orbanomics* néven híresült el (Tacconi, 2018), miközben az elmúlt 14 év gazdasági teljesítménye körülbelül megegyezett a régió országainak növekedésével (Járdi, 2022). A párt külpolitikáját tekintve kritikus az Európai Unióval szemben, azonban törekszik a "keleti nyitás" politikájára is, amelynek keretében erősíti az ország kapcsolatait olyan keleti államokkal, mint

Oroszország és Kína. Az utóbbi években az elemzők egyre többször írnak a párt szélsőjobboldal felé való orientálódásáról, kormányzási stílusát pedig sokak – az anno Orbán Viktor által meghirdetett (Halmos, 2014) – illiberális demokrácia vagy akár autokrácia felé hajlónak minősítették (Ágh, 2021). Ezt az elmozdulást olyan politikák és retorika jellemezte, amelyek aggodalmat keltettek a liberális demokratikus elvek, köztük a jogállamiság, a sajtószabadság és a hatalmi ágak szétválasztásának eróziójával kapcsolatban (Novoszádek, 2023). A Fideszt rengeteg kritika éri mind az EU-tól, mind a civil szervezetektől a hatalom centralizálása, valamint a független sajtó és az igazságszolgáltatás elnyomása okán.

Az OĽaNO, magyarul az Egyszerű Emberek és Független Személyiségek (szlovákul: Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti) egy konzervatív populista párt, mely a rendkívül erős antiestablishment retorikájával jutott hatalomra. A kezdetben mozgalomként indult, majd később politikai párttá formálódott OĽaNO-t Igor Matovič, volt médiavállalkozó alapította 2011-ben. Az OĽaNO eredetileg nehezen besorolható pozícióban volt, rendszerellenes populista párt lévén politikáját elsősorban az elit- és korrupcióellenesség hatotta át, ezzel kritizálva a kormányt és az ellenzéket egyaránt. Azonban 2016. után az OĽaNO jobboldali identitást próbált kialakítani, határozottan a kulturális kérdésekben határozottan konzervatív álláspontot képviselve. Az azonos neműek házasságát ellenzik, és korlátozni kívánják az abortuszt, illetőleg a gender diskurzust is károsnak tartják (Zvada, 2022). 2020-ban 25,02%-os fölényrel nyerték meg a parlamenti választásokat, így szerezhén 53 mandátumot, illetve Matovič személyében a miniszterelnöki posztot. A választásokat követően gyakorlatilag azonnal bezuhant az OĽaNO népszerűsége, Matovič kormányra kerülését követően egy év elteltével már a legelutasítottabb szlovák politikussá vált (Kalan, 2021). Őt váltotta Eduard Heger, korábbi miniszterelnök-helyettes, aki 2021. áprilisától 2023. májusáig töltötte be a kormányfői posztot, amelynek egy újabb bizalmatlansági indítvány vetett véget, miután a SaS kilépett a koalícióból (Deutsche Welle, 2022).

3.3. Fontosabb ellenzéki pártok

Lengyelországban az egyes ellenzéki blokkok külön kampányt folytattak, azonban megegyeztek, ha megszerzik a szükséges mandátumok többségét, akkor együttműködnek majd egy kormánykoalíció megalakításában. Ezen blokkok közé tartozott a Donald Tusk által elnökölt Polgári Koalíció (PO), amely Tusk Polgári Platformját (KO) és más pártokat, például

a Modern Pártot és a Zöldeket tömörítette, illetve fontos szereplő volt a Lewica (Baloldal) szövetség, amely az SLD és a Tavasz párt 2021-es egyesülésével létrejött Új Baloldalt, valamint más baloldali csoportosulásokat foglal magában. A harmadik nagy erő, amely csatlakozott az új „rendszerelváltó” pártokhoz az újonnan létrehozott Harmadik Út szövetség volt, amely a centrista liberális Polska 2050-et és a konzervatívabb jobbközép Lengyel Koalíciót, köztük a Lengyel Néppártot egyesíti (Cienski, 2023). A három nagy ellenzéki szereplő 2023. november 10-én koalíciós megállapodást írt alá, amelyben felvázolták a következő kormány alapjait. A megállapodás prioritásként kezelte a biztonságpolitikát, a jogállamiságot, a klímaválságot, a nők jogait, az oktatást, az egészségügyet és a gyűlöletbeszéd elleni küzdelmet (Kośc, 2023).²

Az Egységben Magyarországért néven induló egyesült ellenzék, avagy "ellenzéki összefogás" egy politikai szövetség volt, amely Orbán Viktor hivatalban lévő miniszterelnök, illetve a Fidesz-KDNP legerősebb kihívójaként indult a 2022-es magyarországi választásokon. A tömörülés ideológiailag sokszínű volt, a politikai spektrumot a hat összefogott párt – a Demokratikus Koalíció (DK), a Jobbik, a Magyar Szocialista Pártot (MSZP), a Párbeszéd Magyarországért (PM), LMP – Magyarország Zöld Pártja, a és Momentum Mozgalom – a baloldaltól egészen a jobbközépig lefedte. Az ellenzéki pártok közötti együttműködés szükségességét a magyarországi választási rendszer idézte elő, amely az egyfordulós, pluralista választási rendszer sajátosságai, és a körzetek határai miatt a kormánypártoknak kedvez. Az ellenzéki pártok sokasága és a jobboldali kormánypártok (Fidesz-KDNP) egysége azt jelentette, hogy koordináció nélkül az ellenzéki szavazatok szétszózódtak volna a pártok között, amivel nem csupán az egyéni körzetekben válik a mandátumszerzés gyakorlatilag lehetetlenné, hanem az Országgyűlésbe be nem jutó pártok révén a szavazatok egyrésze is elveszett volna. A közösen való indulás miatt az ellenzéki pártok a játékelméletben "közlegelő tragédiája" néven ismert dilemmával szembesültek, hiszen az egyéni érdekek követése az együttműködés hiánya miatt akadályozta volna kormányalakítási képességüket (Kilonem100, 2021). A jogszabályi kereteknek, illetve a választói nyomásnak köszönhetően 2020-ban megszületett az ellenzéki egység (Windisch & Kovács, 2020). A helyi jelöltek egy-, a miniszterelnök-jelöltek pedig kétfordulós előválasztáson vehettek részt. Utóbbi győztese Márki-Zay Péter közgazdász lett, aki hasonló összefogásos felállásban nyerte meg Hódmezővásárhely polgármesteri székét 2019-ben. Az előválasztás második fordulóján a választópolgárok nyolc százaléka, közel 662 ezer ember vett részt (Index, 2021).³

A Smer-SD, avagy Irány – Szociáldemokrácia (szlovákul Smer - sociálna demokracia) egy szlovákiai politikai párt, amely az ország politikájában kiemelkedő fontossággal bír.

Nacionalista baloldali párt, melyet 1999-ben alapított Robert Fico, aki a posztkommunista Demokratikus Baloldal Pártjából vált ki. A párt kezdetben a harmadik út pártjaként pozicionálta magát, később pedig a "szociáldemokrácia" jelzőt vette fel, miután 2005-ben több kisebb balközép párttal egyesült. A Smer-SD-t szociálisan konzervatív, bevándorlásellenes, populista és nacionalista irányultságú pártként jellemzik. A pártot Robert Fico vezeti, aki Orbán Viktorhoz hasonló módon a kezdetektől a párt vezéregyénisége. Fico először 2006 és 2010 között, majd 2012 és 2018 között volt miniszterelnök, és 2023-ban kezdte meg legújabb ciklusát – ezzel ő Szlovákia történetének leghosszabb ideig hivatalban lévő miniszterelnöke. Fico politikai karrierje során végigkísérte Szlovákia csatlakozását az Európai Unióhoz és az euróövezethez, azonban szókimondó természete, illetve – az általa tagadott – korrupciós vádak miatt mindig is ellentmondásos személy volt. A Smer-SD hatalomra kerülését követően folytatta Szlovákia európai integrációját, azonban megszüntette elődjéi, a korábbi jobbközép kormányok egyes reformjait, amelyek a 2000-es évek mainstream neoliberais trendjébe tartoztak, és a kezdeti fellendülés ellenére (FEPS, 2018) a jóléti állam is csak minimálisan tudott fejlődni – az SGI szociális intézkedéseket mérő indexén mindössze 0.2 pontot sikerült javítani a 2014-es szinthez képest (SGI, 2022). (Ezen rangsorban Szlovákia a 31., Magyarország a 38., és Lengyelország a 34. helyet foglalja el.) A párt szervezetét tekintve hierarchikus és centralizált struktúrájáról ismert, Fico jelentős befolyást gyakorol a párt döntései és a jelöltek kiválasztása felett, akárcsak Orbán vagy Kaczyński. A látszólagos dominancia ellenére a pártnak többször kellett belső szakadásokkal szembenéznie, amelyek többek között a Peter Pellegrini által fémjelzett a Hlas párt megalakulásához vezettek. Ezt követően Fico bejelentette, hogy 2020 után *"a szlovák valóság sajátosságait érzékelő, rusztikus szociáldemokrácia"* irányába kíván elmozdulni (Mikušovič, 2020). A párt kormányaihoz azonban számos politikai korrupciós botrány is társult, amelyek kritikusai szerint a szlovákiai jogállamiság romlásához vezettek. A 2020-as parlamenti választásokat követően a Smer-SD visszatért az ellenzékbe, a szlovák hatóságok pedig számos korrupciós bűncselekmény miatt kezdtek nyomozni, amelyekben Smer-politikusok is érintettek voltak: végül több mint negyvenen kerültek elítélésre (Prušová, 2023). A Smer-SD külpolitikája – amint azt a közelmúltbeli nyilatkozatok és intézkedések is mutatják – nacionalista és euroszeptikus álláspontot tükröz, különös tekintettel Szlovákia NATO-hoz és az Európai Unióhoz fűződő kapcsolatára, mindenekelőtt az Ukrajnának nyújtott katonai támogatás és az Oroszországgal szembeni szankciók tekintetében. Az EU-hoz és a NATO-hoz fűződő viszony, illetőleg Ukrajna támogatásának dilemmája mind központi elemek voltak a Smer-SD 2023-as országgyűlési kampányában (Prušová, 2023).

A Progresszív Szlovákia (szlovákul Progresívne Slovensko), avagy PS, egy 2017-ben alapított liberális és szociálliberális politikai párt. A kulturálisan szabadelvű nézeteket valló és az LMBTQ-jogokat, köztük az azonos neműek házasságát támogató pártot Michal Šimečka, az Európai Parlament korábbi alelnöke vezeti. Határozottan Európa-párti álláspontot képvisel, és elkötelezett a környezetvédelem, a korrupcióellenesség, valamint az EU mellett, amit jól példáz Zuzana Čaputová, Szlovákia 2019. és 2024. között hivatalban lévő elnökének europээр politikája is (Walker, 2024b).

3.4 Választási rendszerek

A képviseleti demokráciák számának gyarapodásával, illetve a választójog kiterjesztésével egyre inkább a kezdtek elterjedni az arányos képviseleten alapuló választási rendszerek. A nem arányos, például többségi rendszerekkel ellentétben, ahol az elsődleges cél egy stabil kormány felállítása, az arányos képviselet arra törekszik, hogy a törvényhozás testületében elnyert mandátumok minél pontosabban tükrözzék a leadott szavazatokat (European Parliament, 2019). Megjegyzendő azonban, hogy nem létezik olyan választási rendszer, ahol adott számú szavazat ne veszne el a mandátumok elosztásánál, így minden választási formula magában hordoz egy bizonyos mértékű, kiküszöbölhetetlen aránytalanságot.

A lengyelországi választási rendszer egy összetett eljárás, amely magában foglalja a nemzeti törvényhozás, azaz a Szejm és a Szenátus, valamint külön időpontban az elnök megválasztását. A Szejmet, azaz a 460 főt számláló alsóházat arányos rendszerben választják meg, melynek keretén belül pártlistákra adják le szavazataikat az állampolgárok. Az ország 41, többmandátumos választókerületre van felosztva, melyekhez népességarányosan minimum hét, maximum 19 parlamenti szék társul (IPU, n.d.). A legtöbb – köztük a magyar – EP-választáshoz hasonlóan (Nemzeti Jogszabálytár, 2003) Lengyelországban a D'Hondt-módszert használják a parlamentáris választáshoz is.⁵ Habár a D'Hondt-módszer az egyik legelterjedtebb változata az arányos képviseletnek, fontos hangsúlyozni, hogy más arányos rendszerekhez képest (például Sainte-Laguë módszer) jobban favorizálja a legtöbb szavazatot szerzett szereplőket azokhoz képest, akik kevesebbet értek el (European Parliament, 2019). Az eredmény kétségtelenül torzul, azonban a felálló kormányzatok stabilabbak lehetnek a nagyobb számú képviselőnek köszönhetően – többek között ennek köszönhetően a szűk elmúlt 30 évben a lengyel kormányok meglehetősen stabilnak is bizonyultak (TheGlobalEconomy, 2022). A Szejmbe való bejutáshoz

az egyes pártoknak egy öt – koalíciók esetén nyolc – százalékos küszöböt kell megugraniuk; ez alól kivételt képeznek a kisebbségi listák. A választópolgárok pártlistákra adják le szavazataikat, majd a mandátumok arányosan kerülnek kiosztásra a kapott szavazatok függvényében, a listán szereplő jelöltek sorrendjének mentén (IPU, n.d.). A felsőház, azaz a Szenátus választási rendszere lényegesen egyszerűbb: angolszász mintára mind a 100 választókerületben egy-egy mandátumot nyer az a jelölt, akinek a legtöbb szavazatot sikerül begyűjtenie (IFES, 2023). A választás törvényes lefolytatásáért országos szinten a Nemzeti Választási Bizottság (Państwowa Komisja Wyborcza) felel.⁶

A Magyarországon alkalmazott választási rendszer vegyes, amely a többségi és az arányos választási rendszer elemeit egyaránt ötvözi. Az 2011-ben elfogadott választási törvénnyel az országgyűlési képviselők választása egyfordulós lett, ami jelentős változást hozott az előző rendszerhez képest, mivel a rendszer fejnehézzé vált, azaz a legerősebb párt tud a legtöbb mandátumhoz jutni. Emellett eltörölték a részvételi küszöböt, így a választás érvényesnek minősül akkor is, ha a jogosultak kevesebb mint felének részvétele történik csak meg. Az új rendszer értelmében a választás során 199 képviselőt juttatnak be a választópolgárok az unikameralis parlamentbe, hivatalos nevén az Országgyűlésbe (Jogtár, n.d.). A 199 képviselőből 106 egyéni választókerületekben indul, és azt jelöltet választják meg az adott választókerületben, aki a legtöbb érvényes voksot kapja, függetlenül a leadott szavazatok számától – magyarul a győztes mindent visz. A másik 93 férőhely pártlisták által kerül feltöltésre. A mandátumokat – a Szejmhez hasonlóan – a fentiekben bemutatott D'Hondt-módszeren alapuló pártlistás arányos képviseleti rendszer alapján osztják el azon pártok között, melyek meg tudták ugrani a minimum öt százalékos belépési küszöböt. Koalíció esetén minden hozzáadott párttal öt újabb százalékkal nő a küszöb: például, ha három párt együtt indul, minimum 15 százalékot kell elérniük a bejutáshoz. A magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgárok egyéni választókerületi jelöltre és pártlistára szavazhatnak, illetőleg a nemzeti kisebbséghez tartozónak nyilvántartásba vett választópolgár egy egyéni választókerületi jelöltre és a nemzetiségi listájára, ennek hiányában egy pártlistára szavazhat (Political Capital, 2022). A magyarországi vegyes választási rendszert számos kritika érte. Egyes elemzések szerint a választási rendszer reformja elsősorban a Fidesz pártérdekeit követte, ezzel aláásva a politikai váltógazdaság egyik legfontosabb alappillért. Ez oda vezetett, hogy Magyarország a választási integritás különböző aspektusai - például a választási eljárások, a választói regisztráció, a média lefedettsége és a kampányfinanszírozás - tekintetében feltűnően alacsonyan szerepel a rangsorban. Az új választási rendszert a domináns pártrendszer kiépülésének egyik

komponenseként kezelik, ami aggodalmakat vet fel a magyarországi demokráciára gyakorolt hatásaival kapcsolatban (Várnagy & Ilonszki, 2017).

A szlovák törvényhozási testület, azaz a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának (szlovákul *Národná rada Slovenskej republiky*) választási rendszere az arányos képviseleten alapul. A Nemzeti Tanácsban – a Hagenbach-Bischoff-rendszert alkalmazva – az egyes pártok szavazatainak aránya alapján osztják el a képviselői helyeket, így a politikai vélemények minél szélesebb skáláját tükrözve a törvényhozásban (Election Resources, 2018). A rendszer hátránya, hogy a sok bejutott párt miatt gyakorlatilag mindig koalíciókényszerbe kerülnek a győztes pártok, ami rendkívül instabil kormányokat eredményez – ez a 2018-at követő évekre hatványozottan igaznak bizonyult (TheGlobalEconomy, 2022b). Az unikamerális parlament 150 képviselőjét négy évre választják, és csak országos listákra lehet szavazni. Lengyelországgal és Magyarországgal ellentétben nincsenek választókerületek, hanem Szlovákia teljes területe egy nagy körzetként van kezelve. Szintén fontos különbség, hogy preferenciális választási rendszert használnak, azaz a választók nem csupán egy jelöltre szavaznak, hanem saját preferenciáik szerint rangsorolják a négy darab, számukra leginkább szimpatikusabb kandidátust. A listás helyeket először azoknak a jelölteknek osztják ki, akik a párt listájára leadott összes szavazat legalább három százalékát teszik ki. Amennyiben több a jelölt, mint a listás hely, a listás helyeket a legtöbb preferenciális szavazatot kapott jelöltek között osztják ki. Ha a preferenciális szavazatok száma megegyezik, a mandátumokat a listán való megjelenés sorrendjében osztják ki a jelöltek között (CSIS, 2023). Ezáltal a szlovákoknál hasonlóan nagy súlya van adott jelöltnek, mint a mögötte álló pártnak, ellentétben a másik két tárgyalt országgal. A Nemzeti Tanácsban való mandátumszerzéshez az egyedül induló pártoknak az összes szavazat legalább 5%-át, a két-három pártból álló koalícióknak a szavazatok 7%-át, míg négy vagy több pártból álló koalícióknak 10%-át kell elérniük ahhoz, hogy a képviselői helyek kiosztására jogosultak legyenek (Election Resources, 2018).

3.5. A választási eredmények

A 2023. október 15-ei lengyel parlamenti választások jelentős változást jelentettek az ország politikai palettáján, véget vetve a Jog és Igazságosság párt (PiS) 8 éves kormányzásának, és egy új korszakot nyitva a EU-párti liberális Tusk-kormány alatt. Közel 22 millió lengyel, azaz a választásra jogosultak 74,4 százaléka élt a választójogával, ezzel a rendszárváltás utáni

legmagasabb részvételi rekordot elérve. A PiS leváltása nem egyszerű őrsgváltás volt, hanem Lengyelország összetett társadalmi-politikai struktúráját tükrözte, amelyet – hasonlóan Magyarországhoz és Szlovákiához – rendkívül erős ideológiai és társadalmi-kulturális polarizáció jellemez. A 2023-as választások fő politikai esélyesei a Jog és Igazságosság Pártja, a Polgári Koalíció, a Harmadik Út, az Új Baloldal és a Konföderáció voltak. E pártok mindegyike a lengyel társadalom különböző szegmenseit célozta meg, amit a választásokkal kapcsolatos statisztikák tökéletesen alá is támasztanak: a választók kora, képzettsége, foglalkozása és lakóhelye alapján nagy biztonsággal lehet extrapolálni adott választó favorit pártjára. Míg a PiS a vidéki, addig az ellenzék az urbánusabb rétegeket tudta meggyőzni – ez nem okozott különösebb meglepetést, hiszen az ellenzék régóta dominál a városokban (Reuters, 2018). A választási eredmények egy mélyen megosztott társadalomra világítottak rá, amelyet Piotr Podemski úgy jellemezett, mint "két nép, zero szimpátia"(Podemski, 2023). Mi sem példázza ezt jobban, mint a lengyel fantomhatárokból⁷ felszálló egykori Német Birodalom.

Párt	Pártszövetség	Szavazatok száma	Szavazatok aránya	Mandátumok száma	Mandátumok aránya
Jog és Igazságosság (PiS)	Egyesült Jobboldal	7 640 825	35,38%	194	42,17%
Polgári Platform (PO)	Polgári Koalíció	6 629 402	30,70%	157	34,13%
PSL / PL2050	Harmadik Út	1 859 018	14,40%	65	14,13%
Új Baloldal	Baloldal	1 547 364	8,61%	26	5,65%
Nemzeti Mozgalom (RN) / Új Remény (NN)	Konföderáció	1 547 364	7,16%	18	3,91%
A Szejm 2023-as választási eredményei (sejmsenat2023.pkw.gov.pl, 2023)					

A 2022. április 3-án tartott magyar parlamenti választásokon a szavazókorú népesség 69,6 százaléka voksolt, azaz 5,6 millió választópolgár. A Fidesz-KDNP pártszövetség abszolút tarolt, immáron sorban negyedszerre megszerezve a legtöbb szavazatot, és így a legtöbb mandátumot, aminek köszönhetően újabb alkotmányozó többséggel vághattak neki a következő ciklusnak. Bejutott még a hatpárti ellenzéki tömb, az Egységben Magyarországért, azonban gyakorlatilag minden várakozást alulmúlt: jóformán az összes közvéleménykutató felülmérte a népszerűségüket (Ács, 2022), pedig a felmérések szerint 2023. végén, az előválasztást követően hasonló, adott esetben magasabb támogatottsággal rendelkeztek, mint a kormánypártok (HVG,

2021). További meglepetés volt, hogy a Mi Hazánk bekerült a törvényhozásba, lényegesen jobban szerepelve, mint ahogyan azt előzetesen prognosztizálták.

Párt	Szavazatok száma	Szavazatok aránya	Mandátumok száma	Mandátumok aránya
Fidesz-KDNP	3 060 706	54,13%	135	67,84%
Demokratikus Koalíció (DK), Jobbik Magyarországért Mozgalom (Jobbik), Momentum Mozgalom (Momentum), Magyar Szocialista Párt (MSZP), LMP – Magyarország Zöld Pártja (LMP), Párbeszéd Magyarországért (PM)	1 947 331	34,44%	57	28,64%
Mi Hazánk Mozgalom (MHM)	332 487	5,88%	6	3,02%
Az Országgyűlés 2023-as választási eredményei (valasztas.hu, 2022)				

A 2023. szeptember 30-án megrendezett szlovák parlamenti választásokon a szavazókorú népesség 68,5 százaléka, azaz több mint 3 millió állampolgár vett részt. A 2023-as választások jelentős politikai jelentőséggel bírtak, mivel Szlovákia visszatért Robert Fico-hoz és rendkívül megosztó politikájához. A választásokat előrehozott formában tartották meg egy olyan politikai instabil időszakot követően, amely az Eduard Heger miniszterelnök vezette jobbközép kormány összeomlásával kezdődött el 2023. májusában – a köztes öt hónapra Ódor Lajos, magyar származású közgazdász vette át az ország irányítását egy technokrata, szűkített jogkörrel rendelkező kormány élén (Vámosi, 2023). A Heger-kormány azután bukott meg, hogy 2022. decemberében elvesztette a bizalmatlansági szavazást, amelyet többek között az egyik hajdani koalíciós párt azon vádjai váltottak ki, miszerint a kabinet nem segít eleget az embereknek az emelkedő megélhetési költségek kezelésében (Portfolio, 2023). A választások után a Smer-SD, a Hlas és a Szlovák Nemzeti Párt (SNS) állapodott meg a kormányalakításról.⁹ A választás jól tükrözte Szlovákia politikai polarizációját és a közvélemény gazdasági kérdésekkel és Ukrajna támogatásával kapcsolatos aggodalmait. A Smer-SD által vezetett új koalíciós kormány megalakulása a szlovák külpolitika irányváltását jelezte, különösen az ukrajnai háborúval és az Oroszországhoz fűződő viszonyával kapcsolatos álláspontot illetően.

Párt	Szavazatok száma	Szavazatok aránya	Mandátumok száma	Mandátumok aránya
Smer-SD	681 017	22,94%	42	28%
Progresszív Szlovákia (PS)	533 136	17,96%	32	21,33%
Hlas-SD	332 487	5,88%	27	18%
Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO)	264 137	8,89%	16	10,66%
Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH)	202 515	6,82%	12	8%
Szabadság és Szolidaritás (SaS)	187,645	6,32%	11	7,33%
Szlovák Nemzeti Párt (SNS)	166,995	5,62%	10	6,66%
A Nemzeti Tanács 2023-as választási eredményei (statistics.sk, 2023)				

4. A kampány

A tanulmány második felében az egyes kampányok kerülnek elemzésre, összehasonlításra. A választási kampányok a jelöltek és a politikai pártok által szervezett törekvések, amelyek a választásokat megelőző időszakban a szavazók támogatásának elnyerésére irányulnak. A politikai szereplők előkészítik és bemutatják a választóknak a különböző kérdésekkel kapcsolatos elképzeléseiket és álláspontjaikat, illetve adott esetben negatív kampányt folytatnak ellenfeleikkel szemben. A tanulmány nem az eltéréseket, hanem sokkal inkább a hasonlóságokat keresi, így az olyan aspektusokat fogjuk mélyrehatóbban vizsgálni, mint a médián keresztüli politizálás; a Fidesz, a PiS és a Smer az EU-hoz, narratívájuk szerint „Brüsszelhez” való viszonya; az Ukrajnával kapcsolatos álláspontjuk és annak kommunikálása, a migráció, jelen esetben a migrációellenesség népszerűsítése, a „haza” fogalmának kisajátítása, illetve a külföldi érdekeket szolgáló ellenzék mítoszának propagálása.

Többek között az internetnek köszönhetően a politika egyre dinamikusabb: rettentően gyorsan tudnak szereplők felemelkedni vagy éppen alászállni. Ennek köszönhetően világszintű trend, hogy a közvéleménykutatások sokszor félremérnek, alul- vagy éppen felülreprezentálnak pártokat; illetőleg a közvéleménykutatások rendelkeznek egyfajta mozgósítási képességgel is, így a komolyabb pártokhoz jellemzően mindig tartoznak kutatóintézetek is, amelyek jellemzően pártérdeknek vannak alárendelve. Ennek fejében nem érdemes túl nagy bizalommal kezelni az efféle kutatásokat, azonban a trendek – vagyis adott párt népszerűsége inkább növekszik vagy csökken-e – relatíve jól rajzolódhatnak ki bennünk. Az alábbi táblázatban azt nézzük meg, hogy a választásokat megelőző hat hónapban hogyan alakult az egyes pártok népszerűsége a POLITICO által összesített adatok alapján. A táblázatban mindhárom ország esetén a két legnagyobb tömb kerül vizsgálatra.

Párt	6 hónap	5 hónap	4 hónap	3 hónap	2 hónap	1 hónap	Eredmény
Jog és Igazságosság (PiS)	37%	36%	36%	35%	37%	38%	42,2%
Polgári Platform (PO)	28%	28%	31%	30%	30%	29%	34,1%
Fidesz-KDNP	49%	50%	48%	49%	49%	49%	54,%
Egységben Magyarországért	46%	45%	47%	45%	45%	44%	34,4%

Smer-SD	17%	18%	18%	19%	21%	21%	22,94%
Progresszív Szlovákia (PS)	13%	14%	14%	14%	16%	17%	18,0%

A POLITICO összesített felmérése a közvéleménykutatási adatokról a választást megelőző hat hónapban
(POLITICO, 2024)

Ahogy láthatjuk, összességében Szlovákiában sikerült a legnagyobb emelkedést produkálnia a két legnépszerűbb pártnak, azonban a kampányfinit a lengyel pártok tudták a legjobban meghúzni. Érdekes módon a Fidesz tábora szinte semmit sem nöött a választás utolsó néhány hetéig, azután viszont berobbant – ez valószínűleg a frissen kitört ukrán-orosz háború jó retorikai kezelésének tudható be. A hat tárgyaló pártból egyedül a magyar ellenzéki összefogás nem tudott növekedni, a kutatások alapján hatalmas, majd 12 százalékos csökkenés volt tapasztalható a szavazóik körében.

4.1 Média és internet

„Aki uralja egy adott ország médiáját, az eldönti, hogy ki uralja az adott ország gondolkodását és ezen keresztül ki uralja az adott országot.” A felvetés Orbán Balázstól, a magyar miniszterelnök politikai igazgatójától hangzott el egy nemzetközi konferencia nyitóbeszédében (Szabad Európa, 2023). Habár Orbán utólag árnyalta kijelentését – mondván az egy hosszabb gondolatmenetből kiragadott mondat volt, amely alapvetően a külföldi médiabefolyás ellen emelt hangot (Blikk, 2023) – az idézet kétségkívül a magyar közélet egyik emblemikus mementójává vált. Nem véletlenül: a gondolat summázza nem csak a Fidesz, de a teljes a kormányzati holdudvar álláspontját a médiát illetően.

2002-ben Orbán Viktor azon felvetésére, miszerint szükség lenne két különböző – egy szocialista, illetve egy polgári és nemzeti értékek mentén működő – köztelevízióra, Medgyessy Péter a választási győzelmét követően néhány hónappal azt válaszolta: *„akinek saját tévére van szüksége, az vegyen magának egyet.”* (MTI, 2009) A Fidesz a következő évtizedekben pontosan így is tett: a 2000-es években megszületett a HírTV, illetve olyan orgánusok kezdtek felsorakozni a párt mögött, mint a Magyar Nemzet és a Magyar Hírlap.

A 2010-es kormányváltással azonban még inkább felerősödött a médiában való terjeszkedés: a még abban az évben elfogadott médiatörvénnyel a frissen választott kormánypártok gyakorlatilag beszántották maguk alá a közmédiát, hiszen a közérdeket szolgáló médium

függetlenségének még a jogi garanciáit is megszüntették. Ezt követte számos másik, olyan nagy figyelmet kapó orgánus „einstandja” mint például az Origo, a TV2, az Index vagy a megyei lapok, de voltak olyan prominens kormánykritikus lapok is, amelyek egészen egyszerűen bezárásra kerültek, úgymint a Népszabadság vagy a Heti Válasz. (Bogatin, 2018) 2018. végén a megszerzett sajtó – azaz összesen 476 újság, televízió, rádió és internetes portál – 98 százalékát az újonnan alapított Közép-Európai Sajtó és Média Alapítványban, ismertebb nevén a KESMA-ban koncentrálták (Index, 2019). A Válasz Online összeállítása szerint a kormányközeli köröket tömörítő Nemzeti Együttműködés Rendszere (NER) 2022. elejére már a magyar sajtó kétharmadának a birtokában volt (Bódis, 2022). Ennek fényében nem meglepő, hogy a Választásfigyelő Szervezetek Európai Hálózata Együttműködési Szervezet (ENEMO) megfigyelői, akik azt vizsgálták, hogy a magyar országgyűlési választások mennyire feleltek meg az európai normáknak, a következőképpen foglalták össze meglátásaikat: *„A választások technikai aspektusait, beleértve magát a választások napját is, általában jól kezelték, bár a választások napját megelőző időszakban akadt számos probléma. A jogrendszer hiányosságai miatt a kormánykoalíciónak lejtett a pálya.”* (Zubor, 2022)

Magyarországgal kapcsolatban még érdemes megemlíteni a Megafont, amely valóságos kuriózumnak számít a régióban. Célja, hogy felerősítse a jobboldali hangokat a közösségi médiában, ellensúlyozva a „liberális közéleti dominanciát”. A Megafon Központ a Fidesz szélesebb körű stratégiájának részeként működik, így erős jelenlétet tartva fenn a közösségi médiaplatformokon kormányközeli véleményvezérekkel, olyan stratégiákat alkalmazva, mint a kiterjedt Facebook- és TikTok kampányok, illetve a kormány narratívájához igazodó tartalmak terjesztése. A Megafon a Fidesz egyik fő eszköze a fiatalok megszólításának a közösségi médián keresztül. (Előd, 2020)¹⁰

Olyannyira hasonló trendek figyelhetők meg Lengyelországban, hogy ott szintén még ellenzékben kezdődött el a média nyújtotta lehetőségek erőteljes kiaknázása a PiS által, igaz, még a 2010-es évek elején. A legfontosabb esemény, amely mintegy szocio-politikai láncreakciót robbantott ki, a 2010. áprilisi, erősen elpolitizálódott szmolenszki repülőgép-szerencsétlenség esete volt. Az ügy élesen megosztotta a közvéleményt, többen a Donald Tusk által vezetett kormányt tették meg a tragédia felelőseként, amelyben 96 ember vesztette életét, köztük az akkori lengyel elnök, Lech Kaczyński is. A párt prominens politikusai, illetőleg Jarosław Kaczyński, Lengyelország de facto vezetője a PiS-kormányok alatt, úgyszintén Tuskot hibáztatja, így a lengyel közéletet a mai napig áthatja ez a rendkívül személyes szál.

A szmolenszki baleset a PiS politikai narratívájának központi témájává, a párt és vezetői, köztük Jarosław Kaczyński, a néhai elnök ikertestvére, azt az elméletet terjesztették, hogy egyáltalán nem baleset, hanem szándékos akció, mi több a Kreml által megrendezett merénylet történt (Tilles, 2022). Ez az álláspont a nacionalista és oroszellenes érzelmek gerjesztésére szolgált, melyeket kezdetben a PiS a közmédián keresztül igyekezett propagálni a szélesebb nyilvánosság felé, illetve azon keresztül irányítani saját narratíváját. Utólag már ez egy grandiózusabb stratégiának bizonyult, amelynek célja a közszolgálati műsorszolgáltatás feletti ellenőrzés konszolidálása, majd a kormány agendájának szöcsövévé való átalakítása volt (Sieradzka, 2018). Akárcsak a magyar kormány – a polgári értékek elnyomására hivatkozva – maga alá hajtotta közmédiát, úgy történt ez Kaczyński-ék esetében is: különösen a TVP vált a politikai propaganda eszközévé, ami gyakorlatilag ugyanolyan vehemenciával sulykolta a kormánypárti frázisokat, mint a magyar köztelevízió (Kalan, 2019). Mi sem példázza ezt jobban, mint ahogyan a TVP egyik korábbi műsorvezetője jellemezte volt munkahelyét: *„Bűntársként mondom [...], a TVP-nél a sztálini logika érvényesült: aki nincs velünk, az ellenünk van. Az egész nemzetet egyszerűen meggyaláztuk a propagandával, amit az elmúlt hónapokban árasztottunk.”* (24.hu, 2023) Marcin Wolski szerint azonban épp kontraproduktív volt a TV működése: olyannyira erős a volt a propaganda, hogy diszkreditálta magát a TVP a szavazók egy jelentős része előtt (Tilles, 2023).

Hasonló támadások indultak a privát szektorban is: A TVN, az egyik legnagyobb lengyel televíziós csatorna egyik dokumentumfilmje a szmolenszki balesetet vizsgálta. Bizonyítékai ellentmondtak a PiS és szövetségesei által terjesztett hivatalos narratívának, amire válaszul Antoni Macierewicz, a PiS közeli szövetségese és a merényletelmélet népszerűsítésének egyik kulcsfigurája, panaszt tett az Országos Műsorszolgáltatási Tanácsnál (KRRiT), aminek következtében a TVN ellen vizsgálat indult álinformációk terjesztése miatt. A PiS-hez közel állónak tekintett KRRiT e lépése aggodalmat keltett a lengyelországi médiaszabadsággal kapcsolatban, hiszen rávilágított a kormány eltérő véleményeket és narratívákat elnyomó erőfeszítéseire – nem csak a szmolenszki balesetet illetően, hanem számos más kérdést is. Ezt jól példázza egy, a médiatér és a vallási részvételt elemző kutatás, mely szerint miután a PiS hatalomra került, és átvette a közmédia irányítását, a felekezeti aktivitás jobban csökkent azokban a településekben, ahol a TVN-hez való hozzáférés biztosított, mint azokban, ahol csak állami televíziós jelet lehetett fogni (Grosfeld et al., 2021). A TVN-nel szembeni vizsgálatot a független média elleni szélesebb körű hadjárat részének tekinthető, ami félelmet keltett az

újságírók és a médiafigyelő szervezetek körében a sajtószabadság további csorbulásával miatt (Deutsche Welle, 2024).

A szabad médiát tekintve minden kétséget kizáróan Szlovákia jár az élen. A Statista 2023-as médiaszabadságot mérő indexe Szlovákiát 83,2 ponttal a 13. helyre tette, míg Magyarország és Lengyelország rendkívül hátul kullog az összesen 39 országot vizsgáló rangsorban: előbbi 63 ponttal a 34., míg utóbbi 68 ponttal a 31. helyre került. (Statista, 2023). Mivel Robert Fico nem volt hatalmon – így az egyébként régiós mércével tiszteletreméltóan független szlovák közmédia, az RTVS nem támogatta – a kampány alatt, illetőleg olyan kirívóan számottevő privát médiatúlsúly sem kötődik a Smerhez, mint a PiS-hez vagy a Fideszhez, a választások alatti szlovák médiahelyzetet mélyebben nem taglaljuk. Azonban érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy röviddel Robert Fico hatalomra jutását követően a szlovák kormány módszeresen próbálja aláásni az RTVS függetlenségét.¹¹ Az eset kiválóan szemlélteti a tanulmány egyik alapállítását, miszerint politikai spektrumon való elhelyezkedéstől függetlenül a három populistá párt rettentően hasonló működési mintázatokat mutat a média kapcsán is.

4.2. Az EU-hoz való viszony

Mindhárom taglalt párt komoly hangsúlyt helyezett az EU-s kérdésekre, ezáltal kríziseiket az elhibázott uniós politikákból deriválva. Ilyen témák voltak a szuverenitás, a gender és LMBTQ, a migráció stb.

Mind a lengyel, mind a magyar közéleti viták középpontjában az Európai Unióhoz fűződő viszony állt. Hatalomátvételeiket követően a két kormány a tekintélyelvűség irányába mozdult el, ami a jogállamiság aláásával feszültségekhez vezetett Brüsszellel. Mind a Donald Tusk-féle Polgári Koalíció, mind a Márki-Zay Péter vezette Egységben Magyarországért határozottan Európa-pártiként pozicionálta magát a kampányban, és az EU-t alapvető fontosságúnak tartották a nemzet jövőbeli biztonságának és jólétének biztosításához. Mindketten azt javasolták, hogy a jogállamiság eróziójának visszafordításával lehet felszabadítani a befagyasztott uniós pénzeket, ami nagy pénzügyi előnyökkel járna Varsó és Budapest számára.

Valóban, az Európai Unió felől hosszú évek óta kritikával illették a két ország vezetését. Brüsszel bírálta a médiapluralizmus erodálását, a korrupciót és – kiváltképp az uniós forrásokkal kapcsolatos – átláthatatlanságot, a független igazságszolgáltatás beszántását, a

kisebbségi jogok tiszteletben nem tartását stb. Ezek a 2010-es évek végére a korábban taglalt hetes cikk szerint eljárásba, majd az EU-s pénzek befagyasztásába torkolltak. (Riegert, 2023)

Azonban a Fidesz és a PiS ezen konfliktusokat úgy keretezte a választók felé, hogy az uniós források visszatartása nem a jogállamiság megsértése miatt történik, hanem az Európai Unió politikai elfogultsága és igazságtalansága áll a háttérben.¹² Mindkét párt zsarolásnak minősítette a pénzek visszatartását, és arra szólították fel az Európai Bizottságot, hogy ne engedelmeskedjen a baloldali nyomásnak - például a Fidesz EP-képviselőcsoportja arra figyelmeztette Brüsszelt, hogy a Magyarországnak járó forrásokat nem reallokálhatják más célra (Fidesz-EU, 2023). Magyarországon a Fidesz az ellenzéki előválasztás közben elindította az "LMBTQ-propagandának" minősített agenda elleni kampányát, így 2021. nyarán az Országgyűlés elfogadta az úgynevezett "pedofiltörvényt". A jogszabály a gyermekek „születési nemének megfelelő önazonosságához” való jogát hivatott védeni. így megtiltotta a homoszexualitás és a nemváltoztatás kiskorúaknak történő ábrázolását (Magyar Közlöny, 2021) – a lépést az uniós intézmények és számos emberi jogi csoport is bírálta (Rankin, 2021). A törvényt az Európai Unió tizenhét tagállama ítélte el, az Európai Bizottság pedig jogi eljárást indított Magyarország ellen az LMBTQ emberek alapvető jogainak megsértése miatt. A PiS úgyszintén a nemzetközi címlapokra került az LMBTQ-közösség elleni retorikája és kezdeményezései miatt: többek között a szexuális felvilágosítás betiltására tett kísérleteivel és meglellenes határozatok elfogadásával Lengyelország bizonyos részein, amelyek úgynevezett "LMBTQ-mentes övezetként" váltak ismertté. A határozatok nagyrészt deklaratívák és szimbolikusak, így nem kötelező erejűek voltak, de egy országos, összehangolt LMBTQ-ellenes kampányt tükröztek. (Bogatyrev & Bogusz, 2024) Mivel a tárgyalt időszakban Robert Fico nem volt kormányon, a kampány alatt értelemszerűen nem tudott törvényeket elfogadni, azonban retorikájában rendkívül hasonló párhuzamokat lehetett felfedezni a magyar és lengyel példákkal. Fico gyakran támadta verbálisan az LMBTQ közösséget, és "perverzióknak" minősítette az azonos nemű párok általi örökbefogadást. A Smer-SD kampányretorikája aggodalmat keltett az LMBTQ közösségekben, mivel a Smer-SD az azonos neműek házasságkötésének és örökbefogadásának alkotmányos tilalmát követelte, valamint ellenezte az LMBTQ-val kapcsolatos jogi szervezeteknek nyújtott állami támogatások odaítélését. Fico egy 2021-es parlamenti vitán úgy fogalmazott: *„A miniszter asszony dühös lehet, amennyire csak akar, számunkra a szlovák nemzet spirituális igényei fontosabbak, mint a homoszexuálisok fizikai szükségletei.”* (Gehrerová, 2021)

4.3 Ukrajna és Oroszország

Ahogy azt a fentiek alapján már láthattuk, a Fidesz és a PiS számos aspektusban gyakorlatilag megkülönböztethetetlen: önmagukat a keresztény konzervativizmus és a nacionalizmus mentén identifikálják, az illiberális demokrácia modelljén alapul az államfelfogásuk, leuralják a médiát, kiüresítik a független igazságszolgáltatást, saját képükre formálják a választási törvényt stb., így nem csoda, hogy Orbán Viktor és Jarosław Kaczyński közeli szövetségesként pozicionálták magukat, így segítve egymást, amikor vétózni kellett egymás javára. Innen is ered a hírhedt 25+2 elnevezés – minden tagállam, kontra Lengyelország és Magyarország (BBC News, 2020). A két kormány közötti prosperáló kapcsolat végét a 2022. elején kirobbant orosz-ukrán háború jelentette.

Nem csoda, hogy mind Németország, mind Oroszország fontos sarokpontjai a lengyel politikának. Lengyelország számos alkalommal szűnt meg Európa történelme során e két nagy hatalomnak köszönhetően, így a lengyel választókban komoly az ellenszenv a németek, de elsősorban az oroszok felé. Olyannyira, hogy a lengyel választók és a lengyel politikai osztály – leszámítva a nemzeti-radikális Konfederacja-t (Alan-Lee, 2023) – egységesen álltak ki az ukrán szuverenitás mellett az invázió kezdetét követően (Pikulicka-Wilczewska, 2024) annak ellenére, hogy a lengyel-ukrán kapcsolatok korábban korántsem voltak fényesek (Mick, 2022). A PiS rohamosan kezdte el növelni a katonai kiadásokat annak érdekében, hogy Lengyelország Európa egyik legerősebb hadseregével rendelkezessen; ezzel az éves GDP négy százalékát erre a célraallokálva (Reuters, 2023). Azonban a kampány utolsó heteiben kitört egy egész Európán végigsöprő gazdatüntetés, ami többek között az olcsó ukrán gabonaimport ellen irányult. Ebből – mivel a PiS számára fontos választókerületről van szó – Tusk-ék tudtak jobban hasznot húzni. A lengyel társadalom túlnyomó része a gazdákkal szimpatizált, és mivel Kaczyński-ék voltak hatalmon immáron nyolc éve, sőt Janusz Wojciechowski kormánypárti politikus volt az Európai Bizottság mezőgazdaságért felelős biztosa, a választók a kormánypártot hibáztatták a kialakult helyzetért (Bendyk, 2024).

A lengyel részről minden más tagállamot felülmúló támogatás Ukrajna felé rettentően éles ellentétben állt a magyar kormány által képviselt, úgynevezett békepártisággal. Habár korábban jó mederben folyt a diplomácia az Orbán-kormányok és az ukrán vezetés között, a 2010-es évek derekán elfogadott nyelvtörvénnyel borzasztóan megromlott a kapcsolat, illetve a Budapest-Kijev tengelynek az orosz kapcsolatok sem tettek jót. Mivel a magyar választásokat szinte közvetlenül, alig másfél hónappal a háború kitörését követően tartották, a három közül ebben a

kampányban volt a legjelentősebb az ukránokkal kapcsolatos kommunikáció. Márki-Zay Péter a Partizán műsorában a nyugati mintákat követve teljes mellszélességgel állt ki az ukránok mellett. Arra a kérdésre, hogy ha ő lenne a miniszterelnök, segítené-e Ukrajnát akár katonailag is a konfliktus kezelésében, azt válaszolta: „... a szövetség keretein belül, mindenféle segítséget és támogatást megadhat Ukrajnának”, valamint „Hogyha a NATO úgy dönt, akkor akár katonait is. De egyelőre erről szó sincs.” Többek között erre a két mondatra a kormánypárti sajtó azt a narratívát fűzte fel, miszerint Márki-Zay Péter és a „baloldal” magyar katonákat akar Ukrajnába küldeni, és háborús konfliktusba sodorná Magyarországot (Bozzay, 2023). A kormány az ellenzéki miniszterelnök-jelölthöz képest néhány napot kivárt, majd a „béke és biztonság”, valamint „stratégiai nyugalom” címszavak mentén kezdett el kommunikálni (Infostart, 2022), ezzel is sugallva az ellenzék forrófejűségét és inkompetenciáját. Ahogy a kormányközeli Mandiner egyik publicistája is írta: „...az alaptalan pánikkeltés sem szolgálja a magyarság érdekeit. A higgadtság, megfontoltság most életet mentő erény...” (Constantinovits, 2022) A békepárti kommunikáció bizonyult a fideszes diadal egyik legfontosabb alappillérvé: (Tóth, 2022) a Medián szerint a Fidesz ekkor kezdett elhúzni az Egységben Magyarországtól (Hann, 2022) – ez többek között annak a fenoménnek tudható be, miszerint háborús időszakban a választók tendenciózan a nagyobb kiszámíthatóságra, így a biztonságot jelentő kormánypártokra szoktak voksolni. A kommunikáció olyannyira sikeres volt, hogy a választás előtt néhány héttel már az ellenzéki szavazók harminc, míg a párt nélküliek 61 százaléka is elhitte, hogy Márki-Zay Péter háborúba vinné Magyarországot (24.hu, 2022).

Robert Fico kampányának úgyszintén az egyik alappillére volt a háborúval kapcsolatos retorika. Álláspontját befolyásolta Szlovákia Oroszországgal szembeni – többnyire a pánszlávizmusnak¹³ betudható – történelmi szimpátiája, illetve Ukrajnával szembeni személyes ellenszenve is, amely az Oroszország és Ukrajna közötti 2009-es gázvitára vezethető vissza (Cienski & Melkozerova, 2023). Fico kampánybeszédében többször ígérte, hogy leállítja az Ukrajnának nyújtott katonai támogatást, mondván, ez nem Oroszország és Ukrajna, hanem Oroszország és az Egyesült Államok háborúja (hirado.hu, 2023). Fico álláspontját természetesen politikai krédója is alakította, amely Orbán Viktoréhoz hasonló, szociálisan konzervatív, nacionalista és bevándorlásellenes retorikát követett. Kritizálta az Oroszország elleni szankciókat, és kiegyezést sürgetett Moszkvával, azzal érvelve, hogy az EU-nak inkább béketeremtőként, mintsem fegyverszállítóként kellene fellépnie (News Wires, 2023). Fico kampányszlogenjei is, mint például az „egyetlen tőlényt sem”, illetve „a fegyverek csak

meghosszabbítják a háborút” az Ukrajnába irányuló fegyverszállítások megszüntetése iránti elkötelezettségét tükrözték (ma7.sk, 2023). A Smer-SD miniszterelnök-jelöltje emellett rájátszott a szlovák lakosság bizonyos rétegei körében tapasztalható szkepticizmusra, illetve háborúval való elfáradásra is, köszönhetően a háborús megélhetési válságnak – ezzel Ukrajna-ellenes retorikája a választók egy olyan részében talált nyitott fülekre, akikre nagy hatással voltak az oroszbarát narratívák és dezinformációk is (The Soufan Center, 2023). A GLOBSEC Trends 2023-as jelentése szerint a szlovákok egyharmada a NATO-ból való kilépés mellett szavazna, sőt, a megkérdezettek 69 százaléka szerint az Ukrajnának nyújtott katonai segínyt inkább csak Oroszországot provokálja, mintsem Ukrajna önvédelmét segíti (Hajdú et al., 2023). Ezen dezinformációk ugyanúgy megtalálhatóak a magyar médiatérben is. Míg Magyarországon az ilyen típusú hírek az egyes újságok mellett a köztévében is megjelennek, addig Szlovákiában az oroszbarát propaganda csak a privátszférára jellemző, igaz, nagyobb volumenben (Beňo, 2024).

4.4. Migráció

A migráció kiváló téma mobilizációs szempontból, hiszen a populizmusnak megfelelően a krízis okozóját, az Európai Uniót, illetve a krízis vetületét, azaz a bevándorlókat is roppant hatékonyan lehet problémaként kommunikálni, annak köszönhetően, hogy – mivel mind a gazdasági migránsok, mind a menekültek jellemzően Nyugat-Európa felé veszik útjukat – a régió átlagválasztói nem igazán találkoznak ezzel a fenoménnal, így a narratíva uralása, illetőleg a krízis szavazatokra váltása adott (lásd 3. fejezet). Ha ebbe a képletbe beemeljük a megélhetési dimenziót is, azaz az olcsó bevándorló munkaerő elveszi az adott országban lakók megélhetését, akkor mindhárom típus, azaz a kulturális, a társadalmi-gazdasági, illetve a társadalmi populizmus felfedezhető. Ennek fényében nem meglepő: mindhárom szereplő kommunikációjának abszolút sarokpontja volt a migráció.

A PiS- és Fidesz-kormányok konzekvensen ellenezték a szolidaritási mechanizmusok létrehozására irányuló kezdeményezéseket, melyekkel az illegális migránsok jelentős beáramlásával szembesülő tagállamokat támogatta volna az Európai Unió. Az EU Tanácsa 2023. júniusában jóváhagyta az Európai Bizottság új "szolidaritási mechanizmusra" vonatkozó javaslatát, mely lehetővé teszi más tagállamok számára, hogy válasszanak: befogadják a menedékkérők egy részét, pénzügyi támogatást nyújtanak, vagy alternatív támogatási formákat

kínálnak a migrációs nyomást tapasztaló országoknak. Annak ellenére, hogy Lengyelország és Magyarország a mechanizmus ellen szavazott, a többi tagállam felülkerekedett (Márton, 2023). Lengyelország miniszterelnöke, Morawiecki elítélte a tagállamok szuverenitását sértő "kényszerbetelepítést" (Liboreiro, 2023), az Európai Bizottság azonban ezt visszautasította, hiszen a saját migrációs nyomással küzdő országok – köztük Lengyelország is, mivel nagyszámú ukrainai menekültet fogad be – mentesülhetnek minden szolidaritási lehetőség alól (Genovese, 2023). Ez is jól mutatja, hogy a kommunikáció elsősorban a választóknak, és azok mobilizálására szolgált.

A lengyel kormány az októberi választásokkal egy időben kiírt egy népszavazást is, ahol a választókat arról kérdezték, támogatják-e több ezer illegális bevándorló befogadását az általuk "az európai bürokrácia által kikényszerített kényszerbetelepítési mechanizmusnak" nevezett rendszer keretében (Walker, 2023a). A lépés tökéletesen egybecsengett a magyar kormány által, szintén a választás napjára kiírt népszavazással, amiben a kérdés a következőképpen hangzott: „Támogatja-e Ön, hogy kiskorú gyermekeknek köznevelési intézményben a szülő hozzájárulása nélkül szexuális irányultságokat bemutató foglalkozást tartsanak?” (NVI, 2023). A népszavazás a 2021. nyarán elindított LMBTQ-ellenes kampány – amely valószínűleg tematizációs célt szolgált, így kivéve a közvélemény fókuszából az ellenzéki előválasztást – mintegy kicsúcsosodásának bizonyult, azonban nem lett hatályos a leadott érvényes szavazatok alacsony száma miatt. Hasonló, erősen vezérelt kérdésekkel Magyarországon már 2016-ban kipróbálásra került egy nagyon hasonló migrációs népszavazás. Ugyanúgy nem lett érvényes, mint a fenti kettő, azonban a válaszokból – amelyek szinte kizárólag a kormányzati álláspontra szavaztak – jól látszik, hogy ezen népszavazások elősorban mobilizációs eszközként szolgálnak.¹⁴ A magyar kormányzati oldalról szintén visszatérő vád volt, hogy az ellenzék – Brüsszel utasítására – beengedné a migránsokat (Magyar Nemzet, 2022).

Robert Fico kampányában szintén kulcsfontosságú volt a migránsok számának növekedése, akik közül sokan Afganisztánból és Szíriából érkeztek. A szlovák hatóságok 2023. első nyolc hónapjában mintegy 24.500 illegálisan beutazó migránst regisztráltak, akiknek többsége Szerbián, majd Magyarországon keresztül kelt át. Az úgynevezett balkáni migrációs útvonalon történő bevándorlás megugrása miatt a választások előtt fokozott határellenőrzést sürgetett a Smer. Fico hangsúlyozta, hogy a migráció kezelése központi kormányzati kérdés, és sajtótájékoztatóján kijelentette: *"Szeretnénk emlékeztetni a szlovák kormányt, hogy minden lehetősége megvan - jogalkotási, technikai és személyi - a határellenőrzés megerősítésére a szlovák-magyar határon"*. Az ügyet leendő kabinetje egyik elsőszámú prioritásaként határozta

meg. Robert Fico a választásokat megelőző hatalmas bevándorlóhullámot tudta meglovagolni, amikor heti szinten akár több száz menekült érkezett Szlovákiába a déli határon keresztül. A krízissel kapcsolatban a kormányt hibáztatta, és úgy fogalmazott: „...*a kormány egy olyan bűnözői csoporttá vált, amely az illegális migráció szervezője.*” A migránsok száma a választás hónapjában, 2023. szeptemberében tetőzött, így többen arra következtettek, hogy a Smer-SD győzelmében érdekelt magyar kormánypártok szántszándékkal engedték át migránsokat, így segítve Fico félelemre épülő, migrációellenes kampányát. (Presinszky, 2023)

A szlovák és magyar ellenzék nem igazán tudott mit kezdeni a helyzettel, azonban Lengyelországban Tusk-ék ügyesen visszaforgatták a migránspártiság vádját a PiS-re, ugyanis az ellenzék képmutatással és korrupcióval vádolta a kormányt az ideiglenes schengeni vízumok botrányával kapcsolatban.¹⁵

4.5 Szociális kérdések

Kétségtelen, hogy a szociális kérdések minden kampány fontos elemei. Azonban míg az ellenzék leginkább csak ígérhet, addig a kormány támogatások, juttatások címén pénzt tud adni, „osztogatni” a választóknak, ami kétségtelenül hatalmas ösztönzőként tud hatni a szavazófülkében. Ebből a szempontból lényegesen jobb helyzetben volt a Fidesz és PiS a Smer-SD-nél, különösképpen, hogy a Fico-kormányok alatt a jóléti rendszer nem esett át igazán számottevő reformon, hiába voltak szociáldemokrataként hatalmon.

A szavazók voksainak megszerzése érdekében a 2023-as választási kampányban a (PiS) egy sor szociálpolitikai intézkedést vezetett be. Ilyen volt a gyermeknevelési juttatások 60%-os emelése, az idősek és a gyermekek számára ingyenes gyógyszerek biztosítása, a közszférában a bérek emelésére irányuló javaslatok, amire 137 milliárd zloty-t allokáltak volna a költségvetésben, a lakhatás korszerűsítésére irányuló kezdeményezések, amelyek a több mint 8 millió lakosnak otthont adó, 1989 előtti lakóépületeket célozták meg, a védelmi kiadásoknak a GDP 4%-át meghaladó összegű vállalása 2024-re (Harper, 2023), valamint az autópályák díjmentessé tételének ígérete (Kosc, 2023). Emellett Tuskot azzal vádolták, hogy korábbi kormányzása nyomán ismét megemelné a nyugdíj korhatárt. Morawieczki – aki korábban Tusk egyik tanácsadójaként dolgozott – úgy nyilatkozott: „*Az ellenzék új gazdasági guruja és jól ismert megoldásai: eltörölni, privatizálni, meghosszabbítani a munkaidőt.*” Tusk a vádakat tagadta. (Ptak, 2023)

Rettentően hasonló mintázatokat figyelhettünk meg a magyar kormány részéről is. A Fidesz kulcsfontosságú szociálpolitikai költségekbe kezdett, amellyel egyrészt sikerült megszilárdítania saját támogatói bázisát, másrészt a magyar választók széles rétegeit is megszólította. Ezen politikák magukba foglalták a szülőknek nyújtott jelentős jövedelemadó-visszatérítést, a 25 év alattiak jövedelemadó-mentességét, ezzel is ösztönözve a munkaerőpiacon való részvételt, illetve a nyugdíjrendszer kiigazításait is előterjesztették. A Fidesz emellett ígéretet tett a minimálbér 200 ezer forintra emelésére, ami a lakosság jelentős részének kedvez, és kezeli a jövedelmi egyenlőtlenségeket. Ahogy látható, a magyar kormánypártok igyekeztek gyakorlatilag minden demográfiai csoport szavazatát behúzni, akárcsak a PiS.

4.6. A “haza”, mint fogalom

A PiS, a Fidesz és a Smer-SD hosszú ideje játszanak rá a nacionalista érzelmekre. Ezek egyrészt az olyan, már taglalt negatív jellegű elemek, mint például a nemzet migráció ellen való megvédése, a „nyugati progresszív devianciák távoltartása”, vagy a külföldi ellenzék mítosza. Másrészt pozitív komponensei, melyek nem egy adott fél negatív kampányára koncentrálnak, hanem a pártok munkáját, ethoszait mutatják be heroikus módon.

Ennek vannak kifejezetten nyelvi és képi összetevői, melyek inkább a magyar és lengyel szereplőkre jellemzőek. A nyelvi dimenzióra kiváló példa a „nemzet” szó, illetve az országnevének használata a fő szlogenekben, mint például a PiS-nél *„A jövő Lengyelország”* (Przyszłość to Polska), vagy a Fidesznél *„Magyarország előre megy, nem hátra”* – ezzel is implikálva, hogy a kormánypártok a nemzetet testesítik meg. Ezeket olyan képi alkotóelemek egészítik ki, mint a nemzeti színeket felvonultató plakátok – például „Előre menjünk, ne hátra” Orbán Viktor portréjával, és a szlovák címer előtt pózoló Robert Fico – vagy a tüntetéseken, felvonulásokon látható hatalmas mennyiségű nemzeti zászló (Strzelecki & Pawlak, 2024).

További hasonlóságok, hogy mindhárom párt játszik rá az etnonacionalizmusra, a történelmi narratívákra és így az emlékezetpolitikára (többek között a korábbi kormányzások a Fidesznél és a Smer-nél, illetve a korábban hosszasan taglalt német-orosz fenyegetés), a szuverenitás védelmének éthoszára is.

4.7. Az ellenzék és külföld

A narratívának természetesen két oldala volt: a nemzetet nem mástól, mint a külföldi érdekeket szolgáló ellenzékétől – Fico esetében a progresszív elnöktől – kellett megvédeni.

A kampány során Kaczyński Donald Tuskot "a gonoszság megtestesülésének", "árulónak" és Lengyelország biztonságát veszélyeztető fenyegetésnek minősítette, valamint azt állította, hogy PO vezetője Németországnak és Oroszországnak is az ügynöke. A brutális negatív kampány már hosszú évek óta zajlott Tusk ellen, például amikor Tuskot még 2017. márciusában az Európai Tanács elnökévé nevezték ki – amit a PiS-kormány vehemensen igyekezett megakadályozni – A Do Rzeczy magazin címlapján "*Az ő emberük Brüsszelben*" címszóval ábrázolta Tuskot, megismételve Kaczyński korábbi jellemzését, miszerint Tusk "a német jelölt." (Freedom House & Chapman, 2017) Kaczyński azzal vádolta Tuskot, hogy elősegíti a Németország és Oroszország közötti szoros kapcsolatokat, különösen az energiafüggőséget illetően, ezzel bírálva az Északi Áramlat gázvezeték uniós jóváhagyásának elérésében való szerepét. Mateusz Morawiecki miniszterelnök úgyszintén azt állította, hogy Tusk az elmúlt években az Európa Tanács elnöke révén a német érdekeket szolgálta.¹⁶

Magyarországon úgyszintén konzekvensen jelent meg a külföldi érdekek vádja. Akárcsak Tusk, a 2018-as országgyűlési választásoknál Vona Gábor, az akkori Jobbik elnöke, és egyben a legesélyesebb kormányfőjelölt szembesült a legdurvább lejárató kampánnyal: egyszerre állították róla, hogy Gyurcsány Ferenc volt szocialista miniszterelnök szövetségese, homoszexuális és az iszlamista egy személyben (Ács et al., 2023). Vonán kívül számos más politikus és civil ellen indult negatív kampány a kormány részéről, aminek összütébe Márki-Zay Péter 2021. őszén került. A kampánynak számos dimenziója volt: ahogy azt már korábban taglaltuk, a Fidesz szerint Márki-Zay háborúba vitte volna Magyarországot, ezzel Brüsszelnek eleget téve. A másik, talán legfontosabb eleme az ellene irányuló személyeskedő kampánynak, az úgynevezett „MiniFeri” jelző. Gyurcsány Ferenc központi motívuma a Fidesz által generált baloldali mítosznak, aki 15 évvel kormányzása után, 2023-ban is az ország legelutasítottabb politikusa volt (Bakró-Nagy & Cseke, 2023), illetve mivel pártja, a Demokratikus Koalíció européer, föderalista programmal rendelkezik, könnyen ráhúzható mind a brüsszeli, mind a Soros György-közeliség, azaz a külföldi ellenzék vádja. Ennek köszönhetően a magyar kormánypártok gyakorlatilag minden választási kampány során a népszerűbb jelölteket összemossák az egykori miniszterelnökkel – többek között Vona Gábort 2018-ban és Mesterházy Attilát 2014-ben (Panyi, 2014) is. Az előválasztás során Budapest

főpolgármesterét, Karácsony Gergely Gyurcsány „balfék haverjának” aposztrofálták – ennek az úgynevezett „Gyurcsány show-nak” a kifutása volt a Mini Feri kampány is, amelynek online hirdetésére – a plakátok és a hagyományos médián túl – több mint fél milliárd forintot költöttek ismeretlen forrásból (Tóth, 2023).

A külföldi érdekeket szolgáló politikai ellenfél – sőt, jelen esetben már-már ellenség – vádja Szlovákiában volt a legkevésbé prominens a három párt közül. A Robert Fico vezette Smer-SD azzal vádolta a Progresszív Szlovákiát, hogy külföldi befolyás alatt áll, mi több Szlovákia elnöke, Zuzana Čaputová – akit a PS színeiben került hatalomra 2019-ben – az amerikaiak bábja és Soros György amerikai üzletember érdekeit képviseli. Miután a vádat bizonyítékokkal nem tudta alátámasztani, a kampányfőnök Čaputová rágalmazási pert indított a miniszterelnök-jelölt ellen, mondván: *„...nem köteles tűrni a fokozódó nyilvános zaklatást és a teljesen alaptalan rágalmakat, amelyek szerint alkotmány- és törvénysértést követ el, illetve, hogy egy másik országot szolgálna.”* (Népszava, 2023) Ez a vád egybecseng Fico szélesebb körű kampánynarratívájával, amely a kifejezetten ukrán- és Amerika-ellenes szólamokra épült. Habár nem politikai személyek, de egészen kíméletlen negatív kampányban részesültek Fico kritikusai is, mint például Daniel Lipšic különleges ügyész, akinek intézményét néhány hónappal a választás után le is állíttatta a Fico-kormány, illetve a „rendőrháborúból” ismeretes Hamran István is (Hegedűs, 2023).

5. Konklúzió

A fentiek alapján minden kétséget kizáróan igazolásra került a hipotézis, miszerint a lengyel PiS, a magyar Fidesz és a szlovák Smer-SD számos aspektusból valóban rendkívül hasonló kampányokat folytattak. Az alábbi befejező fejezetben összegezzük a tanultakat, illetve arra keressük a választ, hogy a három hasonló kampány miért eredményezett három különböző eredményt. Hangsúlyozandó, hogy habár a Smer-SD adja Szlovákia miniszterelnökét, a szavazatok kevesebb mint 23 százalékát érte el, a Fidesz 54, illetve a PiS 35 százalékkal szemben.¹⁷

Az ezredfordulót követően világszerte nagy ütemben kezdett terjedni a populizmus politikai stratégiája, ez különösen igaz a 2010-es évek Európájára. Az antiestablishment politika rendkívül jól tudta becsatornázni az elittel, és általában a rendszerrel ellenszenves érzelmeket tápláló szavazói rétegeket – ezt a hullámot tudta meglovagolni Orbán Viktor 2010-ben, Robert Fico 2012-ben, és Jarosław Kaczyński 2015-ben. Mivel a szlovák miniszterelnök megszakítani kényszerült harmadik kormányzását a Ján Kuciak szlovák oknyomozó újságíró gyilkossága okán kitört botrány miatt, a PiS-szel és a Fidesszel ellentétben a Smer-SD ellenzékéből kezdett neki az parlamenti választások kampányához. Ennek köszönhetően a három szereplő közül csak a Smer-SD tudott hazai szinten operálni az antiestablishment populizmussal, hiszen a másik két párt kormányon volt, ezzel megképezve az elitet. Így, míg Fico-ék elsősorban a szlovák elitet, addig a Fidesz és a PiS a nemzetközi elitet, elsősorban az Európai Uniót bírálták. Ennek a dimenzióknak köszönhetően társadalmi-gazdasági populizmus nem (hiszen a Fidesznek és a PiS igyekeztek minél inkább összefogni a gazdasági osztályok szavazatait), viszont a kulturális populizmus számos aspektusban megjelent, úgymint az LMBTQ kérdések vagy a migráció.

A két legfőbb kontextuális tényező:

- A félpreszidenciaális rendszerrel rendelkező Lengyelország és Szlovákia esetében az elnöknek köszönhetően – habár szűk jogkörökkel is – az államfő sokszor komoly nyomást tud helyezni a kormánypártokra, ezzel is biztosítva a fékeket és ellensúlyokat. Ez Szlovákiában Zuzana Čaputová elnökségével meg is történt, azonban Andrzej Duda 2015-ös győzelmét követően a PiS-jelöltjeként nem akadályozta a kormánypártokat. 2019-et követően az ellenzék hatékonyan tudta obstruktálni a PiS által uralt Szejm-et.
- A választási rendszerek mivolta döntő fontosságú. Habár a magyar választási rendszer vegyes, azaz egyszerre többségi és arányos is, a rendszer egyértelműen a legnépszerűbb

pártnak kedvez, illetve az Alaptörvényben a Fidesz többek között a saját érdekei mentén rajzolta át a választókerületek határait. A lengyel rendszer gyakorlatilag szintén vegyes, hiszen míg alsóházat arányos, addig a felsőt- többségi módon választják, azonban a kormányalakításnál a Szejmbe juttatott mandátumokat kell figyelembe venni. Ennek ellenére a lengyel választórendszernek és államberendezkedésnek köszönhetően az ellenzék meg tudta szerezni a szenátusi többséget 2019-ben, ami fontos szimbolikus jelentőséggel bírt a 2023-as győzelemben is. Ezzel ellentétben a magyar ellenzék a szintén 2019-es választások során megnyert településekkel, illetve főpolgármesteri székekkel nem tudta növelni saját táborát. Mindkét országban a listás szavazatok esetén D'Hondt-módszert használják, ami inkább a nagypártoknak kedvez a kisebbekkel szemben. Szlovákiában – a Hagenbach-Bischoff-rendszernek köszönhetően – jellemzően instabil kormányok jönnek létre, hiszen sokkal nehezebb a koalíció nélküli kormányalakítás, így gyakorlatilag képtelenség oly módon leuralni a törvényhozást, ahogyan azt a Fidesz és a PiS tette.

A kampány során rendkívül fontos volt a média uralása – a Fidesz és a PiS esetében súlyos nemzetközi kritikákat kaptak a kormánypárti médiák, különösképp a közmédiával kapcsolatban. Szlovákiával kapcsolatban ez a vád nem igazán merült fel, a közmédia kihangsúlyozottan működött.

Mindhárom párt hatalmas politikai tőkét tudott képezni az előző kormányok teljesítményéből. Ilyen volt a Fidesz esetében Gyurcsány Ferenc, a PiS-nél Donald Tusk a Smer-SD-nél pedig az OĽaNO botrányoktól hemzsegő kormányzásai. A szavazók fejében való folyamatos, konzekvens mítoszképzéssel a választói mobilizációt növelik; erre a Fidesz és a PiS tudatosan épít másfél évtizede, valószínűleg a Smer-SD is hasonló stratégiával fog próbálkozni a következő években.

A PiS kampányának – relatív, hiszen ők szereztek a legtöbb szavazatot – sikertelensége három fő motívumra vezethető vissza:

1. A lengyel kormánypárt szakpolitikái sokkal megosztóbbak voltak, mint magyar kormány esetében. Ilyen volt például az abortusz törvény, ami nem egyesítette, hanem tovább fragmentálta a szavazótáborát. Retorikájával Robert Fico ügyesen ki tudta használni a szlovák társadalomban megbúvó ruszofiliát.
2. A lengyel közmédia túlságosan hamar kezdett el túlságosan szélsőségesen kommunikálni, így a választók egyrésze számára diszkreditálta magát. Magyarországon

ezen a folyamat egyenletesebb volt, így nem érte olyan hirtelen a választókat. A szlovák közmédia meglehetősen kiegyenlített módon működött.

3. Míg Szlovákiában kudarcot jelentettek az OĽaNO-kormányok, illetve Magyarországon Márki-Zay Péter csak egy nagyobb városban tudott bizonyítani polgármesterként, addig Donald Tusk kormányzókéességének megkérdőjelezése sokkal kevésbé volt hiteles, hiszen korábbi miniszterelnöksége mellett az Európai Néppártot és az Európai Tanácsot is elnökölte.

Összességében Magyarországon a Fidesz elsősorban az inkumbencia előnyével¹⁸ élt, Szlovákiában a Smer-SD ügyesen használta ki a bizonytalan bel- és külpolitikai helyzetet, míg a PiS a jóléti intézkedések ellenére túlságosan megosztó politikát vitt a többség megszerzéséhez.

6. Függelék

Az alábbiakban találhatóak azok a kiegészítő, csak másodlagosan kapcsolódó gondolatok, melyek terjedelmi megkötésekből kifolyólag nem fértek bele a törzsszövegbe.

1. 14 parlamenti képviselő tiltakozásképpen egyáltalán nem is vett részt a javaslat végső szavazásán, mivel nehezményezték az alkotmány előkészítésének módját és tartalmát. Többek között az alkotmányban szereplő preambulumot kifogásolták, miszerint: „*Mi, a szlovák nemzet... képviselőink által a következő alkotmányt hozzuk*”. Bár a preambulum említést tesz a nemzeti és etnikai kisebbségekről, de úgy fogalmaz, mintha a szlovák nemzet részei lennének. A képviselők kritikákat fogalmaztak meg az alkotmány konkrét cikkeivel kapcsolatban is, mint például a társulási jog, a kultúra, a nyelvhasználat és az öngazgatás (Felvidék.Ma, 2024). Ennek ellenére összességében a magyar kisebbség jogi és gazdasági helyzete is többnyire javuló tendenciát mutatott az elmúlt másfél évtized során (Szigethy-Ambrus, 2023). Ez a 2023-as választások folyamán fontos lesz, hiszen – habár implicit módon – a magyarellenes kijelentéseiről híres Robert Fico-t támogatta a magyar kormány, aminek köszönhetően az egykori szlovák miniszterelnök pártja, a Smer-SD szerezte a második legtöbb szavazatot a Magyar Szövetség után a felvidéki magyarok között (Czimer, 2023).
2. A szélsőjobbboldali és EU-ellenes Konföderáció vonakodott attól, hogy más pártokkal szövetkezzen, az elemzők azonban meg voltak osztva azt illetően, hogy a Konföderáció a választások után koalícióra lépne-e a PiS-szel, ha elég képviselőt tudtak volna juttatni a Szejmbe a kormányalakításhoz. Fontos töréspont a két jobboldali párt között az Oroszországhoz való viszonyuk (hiszen míg a PiS kifejezetten oroszellenes, addig a Konföderációról ez nem mondható el), illetve a A PiS-szel ellentétben a Könforderáció a szabadpiaci, libertárius politikát támogatja.
3. Érdemes megemlíteni még két fontosabb pártot. A Mi Hazánk Mozgalom önmagát nemzeti radikálisként meghatározó párt, mely a főként volt jobbikos politikusokból, aktivistákból jött létre 2018-ban. Fő értékei a nemzeti szuverenitás, a hagyományos értékek védelme és a még szigorúbb migrációs politika. A párt gyakran kritizálja az Európai Uniót és a globalizációt, és hangsúlyozza a magyar identitás és kultúra megőrzésének fontosságát (MHM, n.d.). A Magyar Kétfarkú Kutypárt – mely az előző két formációval ellentétben nem jutott be az Országgyűlésbe – szatirikus antiestablishment párt, amely a kezdetektől konzekvensen utasította el a kooperációt mind a kormány-, mind az ellenzéki pártokkal.

4. Bekerült még a Smer-SD-ből kivált szociáldemokrata Hlas, kereszténydemokrata KDH, klasszikus liberális SaS, és nemzeti radikális SNS. A magyar Szövetség nevű párt nem jutott be a Nemzeti Tanácsba (MTI & HVG, 2023).
5. A választás lezárását követően minden párt adott számú szavazattal rendelkezik a Szejm 460 betöltendő mandátumára, azaz a formula alapján a leadott, érvényes szavazatok pártonként el vannak osztva, eggyel, kettővel, hárommal stb., egészen a megszerezhető mandátumok számáig. Ezen, a pártokhoz rendelt számsorokat csökkenő sorrendben egy mátrixba rendszerezik, és az a párt kapja a mandátumot, amely párt oszlopában található a legnagyobb szám. A csökkenő számsor mentén egészen addig osztják a mandátumokat, míg azok el nem fogynak (A D'Hondt-módszer, n.d.).
6. A Bizottság egy állandó testület, amelyet az elnök nevez ki, és az Alkotmánybíróság (Trybunał Konstytucyjny), a Legfelsőbb Bíróság (Sąd Najwyższy), illetve a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság (Naczelny Sąd Administracyjny) bíráiból áll. Habár Lengyelországban az igazságszolgáltatás függetlensége többször nagy port kavart még a nemzetközi politikában is (Jazeera, 2021), a PKW-val kapcsolatban nem merült fel komolyabb gyanú a bizottságot képző bírák függetlensége gyanánt.
7. A "fantomhatárok" kifejezés alatt a Kelet-Közép-Európában, az első és a második világháború után a Habsburg, az orosz, a német vagy az oszmán birodalom korai darabjaiból összeállt nemzetállamok területén található tartós földrajzi-történelmi mintákat értjük. A választási térképeken, például Lengyelország vagy Ukrajna térképén, a poszt szocialista évtizedek minden választásán megdöbbenő tisztasággal jelennek meg újra a több generációval azelőtt felosztott egykori birodalmak határai (Von Hirschhausen, 2020).
8. Nemzetiségi listáról mandátumhoz jutott Ritter Imre, korábban fideszes önkormányzati képviselő is (Csikós, 2022).
9. A koalíciós egyezményt be kellett mutatni az elnöknek, beleértve a minisztériumok elosztásának módját is. A lehetséges csoportosulás közötti tárgyalások egyik kulcspontja az volt, hogy ki vállalja a belügyminiszteri posztot, mivel a Smer-SD több vezető tagja ellen büntetőeljárás indult (Walker, 2024) – ezt végül a rendőrségi tisztviselőknek a leváltásáról ismert Šutaj Eštok kapta (Terenzani, 2023).
10. Az egyik leghasonlóbb fenomén a kínai „50 Cent Party”, amely egy olyan kínai hatóságok által felbérelt, internetes kommentátorokból álló csoport, akik a közvéleményt hivatottak manipulálni a közösségi médiában – a kommunista párt politikájának kedvező kommentárokat tesznek közzé, és ellensúlyozzák a kormányt érő kritikákat, így a fiatal szavazók pozitív képet kapnak Kínáról és annak vezetéséről.

11. Az érintettek, köztük az RTVS alkalmazottai, az Európai Műsorszolgáltatói Unió (EBU) és a médiaszabadsággal foglalkozó szervezetek egybehangzóan fogalmaztak meg kritikát a Fico-ék által javasolt változtatásokra. A javasolt változtatások között szerepel az RTVS feloszlata, és egy új, "STaR" (Szlovák Televízió és Rádió) nevű intézménnyé való átalakítása, amelynek új irányítási struktúrája a kormány és a parlament számára nagyobb ellenőrzést biztosítana a működés felett. A törvényjavaslat és a kormány intézkedései - például az RTVS állami támogatásának 30%-os csökkentése, valamint az RTVS különálló rádiós és televíziós társaságokra való feldarabolásának terve (Deutsche Welle, 2024) – a műsorszolgáltató függetlenségének aláásására és kormányzati ellenőrzés alá vonására irányuló lépéseknek tekinthetők.
12. Szijjártó Péter magyar külügyminiszter kijelentette, hogy az Európai Bizottság *"teljesen igazságtalan, minden jogalap és józanészt mellőzve"* tartja vissza az uniós pénzeket, és az intézkedések mögött valójában politikai ellentétek állnak, úgy, mint a magyar kormány konzervatív álláspontja, például az LMBTQ vitában vagy az ukrajnai háborúban. Hasonlóképp, a PiS politikusai is azt hangoztatták, hogy az EU elfogult a konzervatív kormányokkal szemben, és az EU-ban tapasztalható baloldali többség az övékhöz hasonló konzervatív kormányokat igazságtalanul, politikai okokból támadják. A kettős mércét bizonyítván Bogdan Rzońca, a PiS EP-képviselője többek között Madridot hozta fel példának: állítása szerint a baloldali spanyol kormány aláasta a jogállamiságot és az igazságszolgáltatási rendszert, viszont ezt Brüsszel nem kifogásolta, hiszen a politikai spektrum ugyanazon oldalán helyezkednek el (Kottász, 2023).
13. „A pánszlávizmus egy politikai irány, ami a szláv törzseknek, az oroszoknak, ruténeknek, cseheknek, vendeknek, tótoknak, horvátoknak, szlovéneknek, szerbeknek, bosnyákoknak, bolgároknak stb. orosz vezetés alatt való egyesülését tűzte ki céljául, „hogy az összes szláv folyamok orosz tengerbe folyjanak”” (*Pánszlávizmus*, n.d.). A történelmi tapasztalatoknak köszönhetően – úgy, mint a Habsburg Birodalom vagy a Monarchia – a szlovákok viszonya sokkal bensőségesebb az oroszokhoz, mint a régió legtöbb országának.
14. Robert Fico 2022-es népszavazási kezdeményezése az előrehozott választásokról elsősorban szintén mobilizációs célokat szolgált.
15. Médiajelentések és egy későbbi vizsgálat során kiderült, hogy a lengyel konzulátusok kenőpénzért cserébe vízumot adtak ki nem uniós állampolgároknak. Természetesen a kampány során kirobbant botrány szöges ellentétben áll a PiS nyilvános migrációellenes álláspontjával, és az ellenzék ezt kíméletlenül kihasználta,

mondván, miközben a PiS nyilvánosan ellenzi az bevándorlást, lehetővé tette a migránsok számára, hogy illegálisan szerezzenek vízumot. Ez kétségtelenül megkérdőjelezte a PiS migrációs politikájának integritását a választók szemében.

16. Válaszul Tusk a PiS-t "méregnek", és a választást a demokratikus értékek és Lengyelország EU-n belüli pozíciójának megőrzése szempontjából kulcsfontosságú pillanatnak minősítette. A polgári koalíció Tusk vezetésével ígéretet tett arra, hogy rendbe hozza az EU-val való kapcsolatokat, ezzel felszabadítva a lengyel igazságügyi reformokkal kapcsolatos kifogások miatt visszatartott uniós helyreállítási pénzeket. A kormány és támogatói azt állították, hogy ez az ígéret az EU támogatását jelzi Tusk számára, és azzal vádolták az EU-t, hogy a jogállamiság kérdését kihasználva akarják újra hatalomra juttatni (Walker, 2023a).
17. Mindenekelőtt azonban fontos leszögezni, hogy a politikai sikert nem csak a sikeres kampány tudja jelenteni. A győzelemben olyan más faktorok is közrejátszanak, mint a választási rendszer minél magasabb fokú ismerete, kiskapuinak kijátszása; a hagyományos és a szociális média használata; pártstruktúra és -szervezettség; a választói preferenciák és hátterek ismerete; az inkumbens kormányzat választók által érzékelt szociális és gazdasági teljesítménye; a választók mobilizációja más szektorból (például civil szektor – „GOTV”); a források hatékony allokálása stb. Természetesen ezen minták kiterjedhetnek a kampányra is, illetve a kampányolás is kiterjedhet rájuk, így a választási győzelem egy végtelenül komplex folyamat eredménye, aminek mélyreható vizsgálata nem volt célja a tanulmánynak – eme komplex folyamat egy szeletét, azaz a főbb kampánytémákat vettük górcső alá.
18. Az inkumbencia előnye arra a jelenségre utal, amikor a politikai tisztségek jelenlegi birtokosai, az inkumbensek jelentős előnnyel indulnak a választásokon az őket kihívókkal szemben. Ez az előny sokrétű lehet, és számos olyan tényezőt foglal magába, amelyek együttesen hozzájárulnak ahhoz, hogy a hivatalban lévők nagyobb valószínűséggel nyerjék meg a választást. Ilyen faktorok lehetnek az anyagi és kormányzati erőforrások, a korábbi teljesítményre való hivatkozás stb. (Academy 4SC, n.d.).

7. Bibliográfia

- 24.hu. (2022. április 13.). Az ellenzéki szavazók 30 százaléka is elhitte, hogy Márki-Zay háborúba vinné az országot. 24.hu. <https://24.hu/belfold/2022/04/13/marki-zay-peter-haboru-ellenzek-kutatas-alhir/>
- 24.hu. (2023. október 19.). Lengyel közmédia műsorvezetője: Durvább propagandát csináltunk, mint a kommunizmus alatt. 24.hu. <https://24.hu/kulfold/2023/10/19/lengyelország-valasztas-kozteve-propaganda/>
- A D'Hondt-módszer. (n.d.). elte.hu. <http://lambda.inf.elte.hu/DHondt.xml>
- Academy 4SC. (n.d.). Incumbency advantage: Just Keep Winning. <https://academy4sc.org/video/incumbency-advantage-just-keep-winning/>
- Ács D. (2022. augusztus 31.). Kérdés április 3-a után: miért nem láttuk a jeleit a kutatási adatokban annak, ami bekövetkezett? 444. https://444.hu/2022/08/29/kerdes-aprilis-3-a-utan-miert-nem-lattuk-a-jeleit-a-kutatasi-adatokban-annak-ami-bekovetkezett?fbclid=IwAR0ElHwPO_rmkqi7MhxLHpf48XwMA6l_oljchf6ypmaWR4qH5IMiDRTQD4w
- Ács D., Plankó G., Kiss B., Botos T., & Kovács B. (2023. december 8.). VALÓTLANUL – Fekete kampányok az Orbán-rendszerben. 444. <https://444.hu/2023/11/08/valotlanul-fekete-kampanyok-az-orban-rendszerben>
- Ágh, A. (2021.). Ágh, Perfect autocracy in Hungary. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/355034454_Agh_Perfect_autocracy_in_Hungary
- Alan-Lee, N. (2023. április 13.). *Poland's Far-Right advances on Anti-Ukraine sentiment*. CEPA. <https://cepa.org/article/polands-far-right-advances-on-anti-ukraine-sentiment/>
- Ambroziak, Ł., Chojna, J., Gniadek, J., Juszczak, A., Miniszewski, M., Strzelecki, J., Szpor, A., Śliwowski, P., Święcicki, I., & Wasiński, M. (2022. augusztus 17.). *Over 30 years, the Visegrad Group exports have increased by a factor of 19 - Polish Economic Institute*. Polish Economic Institute. <https://pie.net.pl/en/over-30-years-the-visegrad-group-exports-have-increased-by-a-factor-of-19/>
- Bakró-Nagy F., & Cseke B. (2023. február 3.). 21 Kutatóközpont: Még Toroczkai Lászlót is jobban kedvelik, mint Dobrev Klárát. *Telex*. <https://telex.hu/belfold/2023/02/03/21-kutatokozpont-ellenzeki-partvezetok-nepszerusege-donath-anna-karacsony-gergely-dobrev-klara>
- BBC News. (2020. november 16.). EU budget blocked by Hungary and Poland over rule of law issue. *bbc.com*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-54964858>
- Bendyk, E. (2024. február 28.). *War, business, and politics: Poland's support for Ukraine amid agricultural protests*. ECFR. <https://ecfr.eu/article/war-business-and-politics-polands-support-for-ukraine-amid-agricultural-protests/>
- Beňo, M. (2024. február 28.). News digest: European Commission VP warns of Russian propaganda, points to Slovakia. *spectator.sme.sk*. <https://spectator.sme.sk/c/23288641/news-digest-european-commission-vp-warns-of-russian-propaganda-points-to-slovakia.html>
- Blikk. (2023. június 22.). Orbán Balázs üzent Azahriahnak, aki tőle idézett egyik új dalában: „A művész úr mindig is jobb volt szövegírásban, mint szövegértésben”. *Blikk*. <https://www.blikk.hu/sztarvilag/hazai-sztarok/azahriah-dalszoveg-orban-balazs/bv333nk>
- Bódis A. (2022. február 8.). Már „ellenzéki” médiacsoportja is van a NER-nek – ezzel együtt a sajtó kétharmadát kontrollálják | *Válasz Online*. *Válasz Online*.

- <https://www.valaszonline.hu/2022/02/08/kormanyparti-ellenzeki-fuggetlen-media-merleg-tobbseg/>
- Bogatin B. (2018. augusztus 13.). *Ezek az újságok, tévék és rádiók estek el a Fidesz médiaháborújában*. MÉRCE. <https://merce.hu/2018/08/10/ezek-az-ujzagok-tevek-es-radiok-estek-el-a-fidesz-mediahaborujaban/>
- Bogatyrev, K., & Bogusz, H. (2024.). On the verge of progress? LGBTQ+ politics in Poland after the 2023 elections. *European Journal of Politics and Gender*, 1–7. <https://doi.org/10.1332/25151088y2024d0000000024>
- Bozzay B. (2023. március 9.). Fact-check: Erre alapozza a kormány, hogy „a baloldal katonákat és fegyvereket küldene” Ukrajnába. *Telex*. <https://telex.hu/ellenorzo/2022/02/24/marki-zay-fidesz-media-propaganda-nato-magyar-katonak>
- Cassidy, J. (2023. november 14.). Trump’s fascist rhetoric only emphasizes the stakes in 2024. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/trumps-fascist-rhetoric-only-emphasizes-the-stakes-in-2024>
- Chafe, W. (n.d.). *On the Origins of Populism - Venice International University*. <https://www.univiu.org/time-capsule/issues/personalization-of-power/on-the-origins-of-populism>
- Ciensi, J. (2023. október 17.). Poland election results: Opposition secures win, final count shows. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/article/poland-election-results-opposition-donald-tusk-wins-final-count-civic-platform-pis/>
- Ciensi, J., & Melkozerova, V. (2023. október 20.). Why Slovakia’s Fico hates Ukraine. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/article/slovakia-new-prime-minister-robert-fico-ukraine-war/>
- Coi, G. (2023. október 9.). POLITICO Poll of Polls — German polls, trends and election news for Germany. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/germany/>
- Cokelaere, H. (2024a. január 25.). POLITICO Poll of Polls — French polls, trends and election news for France. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/>
- Cokelaere, H. (2024b. február 13.). POLITICO Poll of Polls — Polish polls, trends and election news for Poland. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/>
- Constantinovits M. (2022. március 16.). Akkor még egyszer a stratégiai nyugalomról. *Mandiner*. <https://mandiner.hu/hirek/2022/03/constantinovits-milan-strategiai-nyugalom>
- Csikós M. (2022. április 27.). Eddig egyetlen választást sem befolyásolt a nemzetiségi regisztráció. *Index*. <https://index.hu/belfold/2022/04/26/ritter-imre-nemet-nemzetisegi-kepviselo/>
- CSIS. (2023.). *Slovakia | CSIS*. <https://www.csis.org/programs/europe-russia-and-eurasia-program/projects/european-election-watch/2023-elections/slovakia>
- Czímer G. (2023. október 9.). Minden tizedik magyar Ficóékra szavazott. Új Szó. <https://ujsoz.com/kozelet/minden-tizedik-magyar-ficoekra-szavazott>
- Dempsey, J. (2006. július 10.). Polish President to Appoint His Twin as Prime Minister. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2006/07/10/world/europe/10poland.html>
- Deutsche Welle. (2022. december 15.). No confidence vote topples Slovakia coalition government. *dw.com*. <https://www.dw.com/en/no-confidence-vote-topples-slovakia-coalition-government/a-64115933>
- Deutsche Welle. (2024 március 16.). Slovakia: Thousands protest public broadcaster revamp plan. *dw.com*. <https://www.dw.com/en/slovakia-thousands-protest-against-public-broadcaster-revamp/a-68589583>

- Egelhofer, J. L., Boyer, M. M., Lecheler, S., & Aldering, L. (2022a.). Populist attitudes and politicians' disinformation accusations: effects on perceptions of media and politicians. *Journal of Communication*, 72(6), 619–632.
<https://doi.org/10.1093/joc/jqac031>
- Egelhofer, J. L., Boyer, M. M., Lecheler, S., & Aldering, L. (2022b.). Populist attitudes and politicians' disinformation accusations: effects on perceptions of media and politicians. *Journal of Communication*, 72(6), 619–632.
<https://doi.org/10.1093/joc/jqac031>
- Election Resources. (2018.). *Election Resources on the Internet: Presidential and Legislative Elections in Slovakia*. <http://www.electionresources.org/sk/>
- Elek N., Máté P., & Pintér B. (2023 július 22.). Orbán Viktor: Veszélyes helyzetben vagyunk, mert az első számú nagyhatalom azt látja, hogy a második helyre süllyed + videó. *Magyar Nemzet*. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/07/helyzetertekeles-es-kihivasok-ma-tartja-tusvanyosi-beszedet-orban-viktor>
- Előd F. (2020. november 10.). Making Fidesz hip, no matter the cost. *Telex*.
<https://telex.hu/english/2020/11/10/making-fidesz-hip-hungary-politics-media-youth-vote>
- ESPN. (2018.). *Poland: Effects of the child allowance programme “Family 500+.”* European Commission.
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://ec.europa.eu/social/BlobServlet%3FdocId%3D19760%26langId%3Den&ved=2ahUKEwi-ktrNgayFAxUL8QIHQ84BCkQFnoECBAQAw&usg=AOvVaw2dwFTxPw9GJqfrwCTwvxH>
- Európai Parlament. (n.d.-a). *Lengyel jogállamiság: az EP támogatja a fellépést* | *Hírek* | *Európai Parlament*. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20180226IPR98615/lengyel-jogallamisag-az-ep-tamogatja-a-fellepest>
- Európai Parlament. (n.d.-b). *Magyar jogállamiság: a Parlament fellépésre szólítja fel az Uniót* | *Hírek* | *Európai Parlament*. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20180906IPR12104/magyar-jogallamisag-a-parlament-fellepesre-szolitja-fel-az-uniot>
- European Parliament. (2019.). *Understanding the d'Hondt method*.
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637966/EPRS_BRI%282019%29637966_EN.pdf
- Felvidék.Ma. (2024. április 11.). *ON, BGY, Felvidék.ma*. <https://felvidek.ma/2012/08/husz-eves-a-szlovak-koztarsasag-alkotmánya/>
- FEPS. (2018. június 26.). *Paradoxes of the Slovak left*. Foundation for European Progressive Studies. <https://feps-europe.eu/paradoxes-slovak-left/>
- Fidesz-EU. (2023. augusztus 30.). *Magyarország uniós forrásait nem adhatják másnak!* - *Fidesz - Magyar Polgári Szövetség*. Fidesz - Magyar Polgári Szövetség. <https://fidesz-eu.hu/hu/magyarorszag-unios-forrasait-nem-adhatjak-masnak/>
- Freedom House, & Chapman, A. (2017.). Pluralism under attack - The Assault on Press Freedom in Poland. In *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/report/special-report/2017/pluralism-under-attack>
- Gehrerová, R. (2021. május 11.). Fico hovorí o LGBTI ľudoch čoraz vulgárnejšie, jeho štátna tajomníčka pritom podporila Pride. *Denník N*. <https://dennikn.sk/2385528/fico-hovori-o-lgbti-ludoch-coraz-vulgarnejšie-jeho-statna-tajomnicka-pritom-podporila-pride/>
- Genovese V. (2023. december 20.). Kitoloncolás és kötelező szolidaritás: kemény és rugalmas lesz az EU új migrációs politikája. *Euronews*. <https://hu.euronews.com/my->

- europe/2023/12/20/kitoloncolas-es-kotelezo-szolidaritas-kemeny-es-rugalmas-lesz-az-eu-uj-migracios-politikaj
- Grosfeld, I., Madinier, E., Sakalli, S., & Zhuravskaya, E. (2021.). *Independent media and religiosity*. <https://www.semanticscholar.org/paper/Independent-Media-and-Religiosity-Grosfeld-Madinier/be3ada6dd41affbdf2576f886564f0be862dc3>
- György F. (2015. szeptember 10.). Az UNHCR segít a közmédiának: más a menekült és a migráns. *24.hu*. <https://24.hu/kozelet/2015/09/10/az-unhcr-segit-a-kozmedianak-mas-a-menekult-es-a-migrans/>
- György, K. (2022. május 17.). Fideszes fékek, falusi ellensúlyok: mire számíthatnak az önkormányzatok az újabb kétharmadtól? *Szabad Európa*. <https://www.szabadeuropa.hu/a/fideszes-fekek-falusi-ellensulyok-mire-szamithatnak-az-onkormanyzatok-az-ujabb-ketharmadtol-/31852307.html>
- Hajdú, D., Klingová, K., Szicherle, P., Kazaz, J., & Musilova, V. (2023.). GLOBSEC TRENDS 2023. *GLOBSEC*, 22.
- Halmos M. (2014, november 10.). Ez Orbán új államideálja. *Index*. https://index.hu/belfold/2014/07/29/ez_orban_uj_allamidealja/
- Hann, E. (2022. március 2.). Medián: Úgy tűnik, az orosz–ukrán háború egyelőre a kormányt erősítette. *hvg.hu*. https://m.hvg.hu/360/20220302_Median_felmeres_kozvelemenykutatas
- Harper, J. (2023. szeptember 22.). How will Poland pay for election campaign promises? *dw.com*. <https://www.dw.com/en/how-will-poland-pay-for-election-campaign-promises/a-66872389>
- Hegedűs, N. (2023 szeptember 27.). A medvéktől a pofonokig. Így zajlott Szlovákia történetének legagresszívebb kampánya. *Napunk*. <https://napunk.dennikn.sk/hu/3587584/a-medvektol-a-pofonokig-igy-zajlott-szlovakia-tortenetenek-legagresszivebb-kampanya/>
- Henley, J. (2023. szeptember 22.). Revealed: one in three Europeans now vote anti-establishment. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/21/revealed-one-in-three-europeans-now-votes-anti-establishment>
- hirado.hu. (2023, February 5). *Fico a közmédiának: Ez az Egyesült Államok és a nyugati világ háborúja Oroszország ellen ukrainai földön*. <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2023/02/05/fico-a-kozmedianak-ez-az-egyesult-allamok-es-a-nyugati-vilag-haboruja-oroszorszag-ellen-ukrainai-foldon>
- HírTV. (2018. április 9.). *A győztes mindent visz az igazságtalan választási rendszerben*. HírTV. https://hirtv.hu/valasztas_2018_adattar/a-gyoztes-mindent-visz-az-igazsagstalan-valasztasi-rendszerben-2459012
- Hungary Under FIDESZ: A Retreat from Democracy?* (n.d.). Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/event/hungary-under-fidesz-retreat-democracy>
- HVG. (2021. november 17.). *Závecz-kutatás: Négy százalékkal vezet az ellenzéki lista a Fidesz–KDNP előtt*. *hvg.hu*. https://hvg.hu/itthon/20211117_zavec_kutatas_fidesz_ellenzek_lmp
- IFES. (2023.). *IFES Election Guide | Elections: Poland Senate 2023*. <https://www.electionguide.org/elections/id/4065/>
- Index. (2009. április 2.). Orbán: “. . .ha mozdulnunk kell, együtt mozdulhassunk.” *Index*. <https://index.hu/belfold/var0507/>
- Index. (2019, február 15.). A jobboldali média térhódítása Magyarországon. *Index*. https://index.hu/aktak/mediahaboru_jobboldali_media_simicska_lajos_tv2_andy_vajn_a_habony_arpad/

- Index. (2021. október 18.). Eldőlt az előválasztás, megvan az ellenzék kormányfőjelöltje. *Index*. <https://index.hu/belfold/2021/10/17/elovalasztas-eredmeny-marki-zay-peter-dobrev-klara/megvan-a-vegeredmeny-hivatalos-hogy-marki-zay-peter-nyert/>
- Infostart. (2022. március 27.). Orbán Viktor: a választás tétje a béke és a biztonság - interjú a Vasárnapi Újságban. *Infostart.hu*. <https://infostart.hu/belfold/2022/03/27/orban-viktor-a-valasztas-tetje-a-beke-es-a-biztonsag>
- IPU. (n.d.). *Sejm*. INTER-PARLIAMENTARY UNION. http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2255_B.htm
- Járdi R. (2022. február 24.). *A régió élvonalában a gazdaságunk*. Világ gazdaság. <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2022/02/a-regio-elvonalaban-a-gazdasagunk>
- Jazeera, A. (2021. október 19.). EU chief says Polish court ruling is a threat to the bloc. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/19/eu-chief-says-polish-court-ruling-is-a-threat-to-the-bloc>
- Jogtár. (n.d.). *2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról*. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100203.tv>
- Kalan, D. (2019. december 5.). How Poland's public television became a mouthpiece of the Law and Justice Party. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2019/11/25/poland-public-television-law-and-justice-pis-mouthpiece/>
- Kalan, D. (2021. május 4.). How Slovakia's Igor Matovic fell to the pandemic. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2021/05/04/slovakia-igor-matovic-resignation-coronavirus-pandemic-corruption/>
- Kaufmann B. (2024. február 24.). Novák Katalin kegyelmet adott a bicskei gyereketthon pedofil exigazgatóját fedező bűntársnak. *444*. <https://444.hu/2024/02/02/novak-katalin-kegyelmet-adott-a-bicskei-gyereketthon-pedofil-exigazgatojat-fedezo-buntarsnak>
- Khesin, E. (2020.). Economy of the European Union: a Decade after the Crisis. *World Economy and International Relations*, 64(1), 73–81. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2020-64-1-73-81>
- kilonem100. (2021. augusztus 2.). Kormányváltáska és ellenzékecske. A méhlegelők tragédiája a COVID utáni magyar közéletben. *A kiló nem százat jelent*. https://kilonem100.blog.hu/2021/07/20/kormanyvaltaska_es_ellenzekecske
- Kormányportál. (n.d.). *A magyar államról - Magyarország alkotmányjogi berendezkedése*. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/mo/magyarorszag-alkotmanyjogi-berendezkedese>
- Kosc, W. (2023. május 15.). *Poland's PiS doubles down on social benefits to launch election campaign*. <https://www.intellinews.com/poland-s-pis-doubles-down-on-social-benefits-to-launch-election-campaign-278682/>
- Kość, W. (2023. november 10.). Poland's opposition parties reach coalition agreement. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/article/poland-donald-tusk-civic-coalition-opposition-parties-reach-agreement/>
- Kottász, Z. (2023. november 8.). Who's Blackmailing Whom? EU Continues to Withhold Funds from Hungary. *The European Conservative*. <https://europeanconservative.com/articles/news/whos-blackmailing-whom-eu-continues-to-withhold-funds-from-hungary/>
- Kyle, J., & Gultchin, L. (2018. november 7.). *Populists in power around the world*. <https://www.institute.global/insights/geopolitics-and-security/populists-power-around-world>
- Lepiarz, J. (2023. január 8.). Poland pressures Germany on war reparations. *dw.com*. <https://www.dw.com/en/poland-puts-pressure-on-germany-to-issue-war-reparations/a-64300857>

- Liboreiro, J. (2023. június 30.). EU summit ends with a whimper as Poland and Hungary resist migration reform. *Euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2023/06/30/eu-summit-ends-with-a-whimper-as-poland-and-hungary-resist-migration-reform>
- ma7.sk. (2023. január 3.). Fico: Ha a Smer kormányra kerül, egyetlen töltenyt sem küldünk Ukrajnának. *ma7.sk*. <https://ma7.sk/aktualis/fico-ha-a-smer-kormanyra-kerul-egyetlen-fegyvert-sem-kuldunk-ukrajnának>
- Magyar Közlöny. (2021. június 23.). *2021. évi LXXIX. törvény a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról*. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK21118.pdf>
- Magyar Nemzet. (2022. január 13.). A baloldali politikusok szerint kevés a bevándorló Magyarországon. *A Baloldali Politikusok Szerint Kevés a Bevándorló Magyarországon*. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/01/a-baloldali-politikusok-szerint-keves-a-bevandorlo-magyarorszagon>
- Magyarország Kormánya. (n.d.). *Élelmiszerár-stop - meghosszabbítva*. <https://kormany.hu/arstop>
- Magyarország Kormánya. (2023a, július 6.). *A 2024-es költségvetés biztosítja a rezsitámogatást, az ország, a családok, a nyugdíjasok és a munkahelyek védelmét*. <https://kormany.hu>. <https://kormany.hu/hirek/a-2024-es-budzse-biztositja-a-rezsitamogatast-az-orszag-a-csaladok-a-nyugdijasok-es-a-munkahelyek-vedelmet>
- Magyarország Kormánya. (2023b, december 28.). *A magyar családtámogatási rendszer minden életszakaszban segítséget nyújt*. <https://kormany.hu>. <https://kormany.hu/hirek/a-magyar-csaladtamogatasi-rendszer-minden-eletszakaszban-segitseget-nyujt>
- Márk H. (2022, december 6.). FAKE NEWS: mi az, ami a kormány szerint FAKE NEWS? *444*. <https://444.hu/2021/09/22/fake-news-mi-az-ami-a-kormany-szerint-fake-news>
- Márton B. (2023. június 12.). Uniós menekültügyi rendelet: nem lenne kötelező a menedékkérők átvétele, és nem csak pénzzel lehetne kiváltani ezt. *Telex*. <https://telex.hu/kulfold/2023/06/12/eu-europai-tanacs-migracio>
- Mazur, D., & Żure, W. (2017. október 6.). *So called "Good change" in the Polish system of the administration of justice*. Fachbereich Rechtswissenschaft Der Universität Bonn. https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Lehrstuehle/Sanders/Dokumente/Good_change_-_7_October_2017_-_word.pdf
- MédiaKlikk. (n.d.). *Miniszterelnöki interjúk*. <https://mediaklikk.hu/miniszterelnoki-interjuk>
- MHM. (n.d.). *Virradat program*. Mi Hazánk Mozgalom. <https://mihazank.hu/virradat-program/>
- Mick, C. (2022. június 15.). *Ukraine and Poland: why the countries fell out in the past, and are now closely allied*. The Conversation. <https://theconversation.com/ukraine-and-poland-why-the-countries-fell-out-in-the-past-and-are-now-closely-allied-184906>
- Mikušovič, D. (2020. július 19.). Fico zostáva predsedom, Smer chce mať rustikálny. Sekundovat' mu bude mladý Kaliňák, Blaha či rapujúci poslanec Takáč. *Denník N*. <https://dennikn.sk/1972879/fico-zostava-predsedom-smer-chce-mat-rustikalny-sekundovat-mu-bude-mlady-kalinak-blaha-ci-rapujuci-poslanec-takac/>
- Moffitt, B. (2014.). How to Perform Crisis: A model for understanding the Key role of crisis in contemporary populism. *Government and Opposition*, 50(2), 189–217. <https://doi.org/10.1017/gov.2014.13>
- MTI. (2009. április 2.). Medgyessy: akinek tévé kell, vegyen magának. *Index*. <https://index.hu/belfold/mp0831/>

- MTI & HVG. (2023. október 1.). *Megvan a szlovákiai választás hivatalos végeredménye, Ficónak ad megbízást az államfő.* hvg.hu. https://hvg.hu/vilag/20231001_Robert_Fico_Szlovakia_valasztas_eredmenyek_Smer_SD_Caputova_kormanyalakitas
- MTI-Népszava. (2024. február 9.). Megszavazta a Fico-párti többség, megszüntetik a korrupciós ügyekkel is foglalkozó különleges ügyészséget Szlovákiában. *Népszava*. https://nepszava.hu/3224718_megszavazta-a-fico-parti-tobbseg-megszuntetik-a-korrupcios-ugyekkel-is-foglalkozo-kulonleges-ugyeszseget-szlovakiban
- Nemzeti Jogszabálytár. (2003.). *2003. évi CXIII. törvény*. <https://njt.hu/jogszabaly/2003-113-00-00>
- Népszava. (2023. szeptember 13.). *Megelégelte a sorosozást Zuzana Čaputová, beperli Robert Ficót.* Népszava. https://nepszava.hu/3208630_zuzana-caputova-robert-fico-sorosozas-per
- News Wires. (2023. október 26.). Slovakia's new populist PM announces halt of military aid to Ukraine. *France24*. <https://www.france24.com/en/europe/20231026-slovakia-announces-halt-of-military-aid-to-ukraine>
- Novoszádek, N. (2023. november 6.). *Hungary: No true commitment to restoring the rule of law - Hungarian Helsinki Committee.* Hungarian Helsinki Committee. <https://helsinki.hu/en/hungary-no-true-commitment-to-restoring-the-rule-of-law/>
- NVI. (2023. április). *Összesített eredmények.* [valasztas.hu. https://vtr.valasztas.hu/nepszavazas2022](https://vtr.valasztas.hu/nepszavazas2022)
- OECD. (2022.). *Hungary*. <https://oec.world/en/profile/country/hun>
- Orbán, V. (2024. február 8.). *Magyarország Alaptörvényének tizenharmadik módosítása* [Press release]. <https://www.parlament.hu/irom42/07105/07105.pdf>
- Orbán Viktor. (2024, március 15.). Orbán Viktor ünnepi beszéde az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 176. évfordulóján - Orbán Viktor. In *miniszterelnok.hu*. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1848-49-es-forradalom-es-szabadsaghar-176-evfordulojan/>
- pánszlávizmus*. (n.d.). zanza.tv. <https://zanza.tv/fogalom/panszlavizmus>
- Panyi S. (2014. január 7.). Így borul össze mindenki Gyurcsányékkal. *Index*. https://index.hu/belfold/2014/01/07/kihivoja_lehet_orbannak/
- Pikulicka-Wilczewska, A. (2024. február 23.). 'Realist turn': Polish support for Ukraine shifts as war enters third year. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2024/2/23/no-collapse-of-polish-ukrainian-relations-after-two-years-of-russias-war>
- Podemski, P. (2023.). *Back to the future. The aftermath of Poland's 2023 parliamentary election*. <https://riviste.unimi.it/index.php/NAD/article/view/22175/19720>
- POLITCIO. (2024.). POLITICO Poll of Polls — European polls, trends and election news. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/>
- Political Capital. (2022.). *Kisokos a magyar választási rendszerről*. https://politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2968
- Portfolio. (2023. május 7.). Lemond a szlovák kormányfő. *Portfolio*. <https://www.portfolio.hu/global/20230507/lemond-a-szlovak-kormanyfo-613612>
- Presinszky J. (2023. december 20.). Egyszerűen eltűntek a migránsok, mintha nem is lettek volna. *Telex*. <https://telex.hu/kulfold/2023/12/20/szlovakia-magyarorszag-hatar-ipoly-illegalis-migracio-menekultek-megszunt>
- Prušová, V. (2023. augusztus 29.). Odsúdili už viac ako 40 zločincov z éry Smeru. Nie sú len spolupracujúci obvinení, nedostali iba podmienky. *Denník N*. <https://dennikn.sk/3532879/odsudili-uz-viac-ako-40-zlocincov-z-ery-smeru-nie-su-len-spolupracujuci-obvineni-nedostali-iba-podmienky/>

- Ptak, A. (2023. december 1.). *Poland's election in charts*. Notes From Poland.
<https://notesfrompoland.com/2023/10/09/polands-election-in-charts/>
- Ptak, A. (2023, January 12). Opposition leader Tusk denies planning to raise retirement age if he wins power. Notes From Poland.
<https://notesfrompoland.com/2023/01/12/opposition-leader-tusk-denies-planning-to-raise-retirement-age-if-he-wins-power/>
- Rankin, J. (2021. június 16.). Hungary passes law banning LGBT content in schools or kids' TV. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2021/jun/15/hungary-passes-law-banning-lgbt-content-in-schools>
- Rebelya, R. (2020. június 23.). Wybory w Polsce – czy to czas „dobrej zmiany”? | Rebelya. Rebelya |. <https://rebelya.pl/2020/06/23/wybory-w-polsce-czy-to-czas-dobrej-zmiany/>
- Republikon. (2018.). *Republikon Intézet*. <http://republikon.hu/elemzesek,-kutatasok/151008-a-fidesz-szavazoi.aspx>
- Reuters. (2016. november 11.). “Demagogic populism is not only a problem in America”: Germany warns Europe after Trump win. *Business Insider*.
<https://www.businessinsider.com/r-merkels-conservatives-warn-of-trump-effect-in-germany-2016-11>
- Reuters. (2018.). Poland's PiS gains in provinces, but support erodes in big cities - election results. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1MZ12V/>
- Reuters. (2023. augusztus 24.). Poland's 2024 budget to see big spending on defence, social benefits. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/polands-2024-budget-see-big-spending-defence-social-benefits-2023-08-24/>
- Reuters. (2024. április 8.). Polish opposition party PiS gets most votes in local elections. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/polish-opposition-party-pis-gets-most-votes-local-elections-2024-04-08/>
- Riedel, R. (2017. szeptember 14.). *Populism and its Democratic, Non-Democratic, and Anti-Democratic potential*. <https://polish-sociological-review.eu/Populism-and-Its-Democratic-Non-Democratic-and-Anti-Democratic-Potential,119342,0,2.html>
- Riegert, B. (2023. július 9.). Rule of law: EU reprimands Poland and Hungary. *dw.com*.
<https://www.dw.com/en/rule-of-law-eu-reprimands-poland-and-hungary/a-66165982>
- Romaniec, R. (2023. október 12.). Poland: Will anti-German rhetoric help PiS stay in power? *dw.com*. <https://www.dw.com/en/poland-will-anti-german-rhetoric-help-pis-stay-in-power/a-67068280>
- sejmsenat2023.pkw.gov.pl. (2023.). Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w 2023 r. <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm/wynik/pl>
- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. (1997.). *THE SEJM AND THE SENATE*.
<https://www.senat.gov.pl/en/about-the-senate/konstytucja/chapter-iv/>
- SGI. (2022.). *SGI 2022 | Slovakia | Social Policies*. Bertelsmann Stiftung. https://www.sgi-network.org/2022/Slovakia/Social_Policies
- Sieradzka, M. (2018. április 10.). The tragedy that defined Polish politics. *dw.com*.
<https://www.dw.com/en/smolensk-the-tragedy-that-defined-polish-politics/a-43328611>
- Silver, L. (2023. június 1.). *European populist parties' vote share on the rise, especially on right* | Pew Research Center. Pew Research Center.
<https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/10/06/populists-in-europe-especially-those-on-the-right-have-increased-their-vote-shares-in-recent-elections/>
- Statista. (2023. május 10.). *Europe: press freedom index 2023* | Statista.
<https://www.statista.com/statistics/1026113/eu-press-freedom-index/>
- statistics.sk. (2023.). *Hlasy pre politické subjekty - NRSR 2023*.
https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/vysledky_hlasovania_strany.html

- Stegmaier, M., & Marcinkiewicz, K. (2019. október 18.). Poland's Parliament is now divided. What does this mean for the ruling Law and Justice party? *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/10/18/polands-parliament-is-now-divided-what-does-this-mean-ruling-law-justice-party/>
- Strömbäck, J. (2021.). Media trust in Europe. Breaking news, polarized views. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/355734424_Media_Trust_in_Europe_Breaking_News_Polarized_Views
- Strzelecki, M., & Pawlak, J. (2024. január 11.). Tens of thousands protest in Poland against ex-ministers' imprisonment. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/polish-president-moves-pardon-jailed-ex-ministers-deepening-turmoil-2024-01-11/>
- Szabad Európa. (2023. január 26.). Orbán Balázs: Aki uralja a médiát, uralja az országot. *Szabad Európa*. <https://www.szabadeuropa.hu/a/orban-balazs-mcc-magyar-media/32240652.html>
- Szigethy-Ambrus N. (2023. augusztus 21.). *Szlovákia gazdasági helyzete, a magyar-szlovák kapcsolatok alakulása 1989 óta*. Oeconomus. <https://www.oeconomus.hu/irasok/szlovakia-gazdasagi-helyzete-a-magyar-szlovak-kapcsolatok-alakulasa-1989-ota/>
- Tacconi, M. (2018. november 28.). "Orbanomics" or why Hungary Needs Europe. Reset DOC. <https://www.resetdoc.org/story/orbanomics-hungary-needs-europe/>
- Terenzani, M. (2023. november 6.). Move fast and break things: Interior minister treats the police like a start-up. *spectator.sme.sk*. <https://spectator.sme.sk/c/23240646/move-fast-and-break-things-interior-minister-treats-the-police-like-a-start-up.html>
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (1998. július 20.). *Populist Movement | Definition & Goals*. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Populist-Movement>
- The Soufan Center. (2023. október 4.). *IntelBrief: Is Slovakia's election a harbinger of eroding European support for Ukraine?* <https://thesoufancenter.org/intelbrief-2023-october-4/>
- TheGlobalEconomy. (2022a.). *Poland Political stability*. https://www.theglobaleconomy.com/Poland/wb_political_stability/
- TheGlobalEconomy. (2022b.). *Slovakia Political stability - data, chart | TheGlobalEconomy.com*. https://www.theglobaleconomy.com/slovakia/wb_political_stability/
- Tilles, D. (2022. április 4.). *Kaczyński: Smolensk crash "was attack decided at highest level of Kremlin."* Notes From Poland. <https://notesfrompoland.com/2022/04/04/kaczynski-smolensk-crash-was-attack-decided-at-highest-level-of-kremlin/>
- Tilles, D. (2023. október 18.). "We made propaganda worse than under communism," admits Polish state TV star after election failure. Notes From Poland. <https://notesfrompoland.com/2023/10/18/we-made-propaganda-worse-than-under-communism-admits-polish-state-tv-star-after-election-failure/>
- Törvénytár. (1992.). A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA. *Törvénytár*. <https://www.torvenytar.sk/zakon-31>
- Tóth B. S. (2023. december 25.). Legfeljebb a Fidesz szatellitszervezeteit érheti el a Warner a Mini Feri-kampány miatt. *24.hu*. <https://24.hu/belfold/2022/02/12/gyurcsany-show-mini-feri-video-aktualis-facebook-filep-david/>
- Tóth C. T. (2022. április 13.). *Márki-Zay partizános elszólása a NATO-ról eldöntött szinte mindent « Mércse*. Mércse. <https://merce.hu/2022/04/10/marki-zay-partizanos-elszolasa-a-nato-rol-eldontott-szinte-mindent/>

- Troianovski, A., & Walker, M. (2014. május 23.). Q&A With German Finance Minister Wolfgang Schäuble. *Wall Street Journal*.
<https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303480304579579753814951472>
- valasztas.hu. (2022.). *ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐK VÁLASZTÁSA 2022. április 3.*
<https://vtr.valasztas.hu/ogy2022>
- Vámosi Á. (2023. május 8.). „Nem a reflektorfényben él” – kicsoda Ódor Lajos, Szlovákia első magyar származású miniszterelnöke? - *Forbes.hu*. Forbes.hu.
<https://forbes.hu/uzlet/odor-lajos-szlovak-miniszterelnok-horvath-mihaly/>
- Várnagy, R., & Ilonszki, G. (2017.). *THE CONFLICT BETWEEN PARTISAN INTERESTS AND NORMATIVE EXPECTATIONS IN ELECTORAL SYSTEM CHANGE. HUNGARY IN 2014.* <https://www.semanticscholar.org/paper/THE-CONFLICT-BETWEEN-PARTISAN-INTERESTS-AND-IN-IN-V%C3%A1rnagy-Ilonszki/76cd551ac9756ec8a762b27dbb8abee220e172ba>
- Von Hirschhausen, B. (2020.). *Phantom Borders*. <https://shs.hal.science/halshs-03059445>
- Wagner, M. (2015. január 9.). *Anger and fear: how do they shape our vote?* British Politics and Policy at LSE. <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/anger-and-fear-how-do-they-shape-our-vote/>
- Walker, N. (2024a, január 30.). *Poland: 2023 general election*. House of Commons.
<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9951/CBP-9951.pdf>
- Walker, N. (2024b. április 11.). *Slovakia: 2023 general election and formation of a new coalition government - House of Commons Library*. House of Commons Library.
<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9860/>
- Weyland, K. (1999.). Neoliberal populism in Latin America and Eastern Europe. *JSTOR*, Comparative Politics, Vol. 31, pp. 379-401 (23 pages).
<https://www.jstor.org/stable/422236>
- Windisch J., & Kovács P. (2020. augusztus 14.). *Orbán elleni csodafegyvert talált az ellenzék?* hvg.hu.
https://hvg.hu/itthon/20200814_ellenzek_valasztas_fidesz_orban_ner_ketharmad
- WSieci. (2016.). Wywiad Prezydenta dla tygodnika “wSieci.” *Prezydent.pl*.
<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wywiady/wywiad-prezydenta-dla-tygodnika-wsieci,4615>
- ZPE [Powrót do strony głównej ZPE Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji Narodowej]. (n.d.). *The legislative power – the Sejm and the Senate*.
<https://zpe.gov.pl/a/the-legislative-power---the-sejm-and-the-senate/DpaM0KWbh>
- Zubor, Z. (2022. április 8.). Büntetlen csalások, ellenőrizhetetlen levélszavazatok – így látták a nemzetközi megfigyelők a magyar választásokat.
<https://atlatszo.hu/kozugy/2022/04/08/buntetlen-csalasok-ellenorizhetetlen-levelszavazatok-igy-lattak-a-nemzetkozi-megfigyelok-a-magyar-valasztasokat/>
<https://atlatszo.hu/kozugy/2022/04/08/buntetlen-csalasok-ellenorizhetetlen-levelszavazatok-igy-lattak-a-nemzetkozi-megfigyelok-a-magyar-valasztasokat/>
- Zvada, L. (2022.). *On gender and illiberalism: Lessons from Slovak parliamentary debates*.
<https://www.semanticscholar.org/paper/On-Gender-and-Illiberalism%3A-Lessons-From-Slovak-Zvada/c85c129fc13e19d278c4c6341471a87abae658a3>